

Postupnička prava maloljetnika : usporedna analiza odredbi kanonskoga prava i pozitivnih zakona u Republici Hrvatskoj

Kojić, Davor

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:671244>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

DAVOR KOJIĆ

**POSTUPNIČKA PRAVA MALOLJETNIKA:
USPOREDNA ANALIZA ODREDBI
KANONSKOGA PRAVA I POZITIVNIH
ZAKONA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Split, 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

DAVOR KOJIĆ

POSTUPNIČKA PRAVA MALOLJETNIKA: USPOREDNA ANALIZA
ODREDBI KANONSKOGA PRAVA I POZITIVNIH ZAKONA U
REPUBLICI HRVATSKOJ

DIPLOMSKI RAD

iz Kanonskog prava

Mentor: doc. dr. sc. Željko Tolić

Sumentor: dr. sc. Dijana Mihalj

Split, 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
UVOD	2
1. KANONSKO PRAVNO I CIVILNO PRAVNO UREĐENJE.....	3
1. 1. Temeljne oznake uređenih pravnih sustava.....	3
1. 2. Kanonsko pravno uređenje	3
1. 3. Civilno pravno uređenje	5
1. 4. Pravno uređenje Republike Hrvatske	6
1. 5. Suradnja Republike Hrvatske i Crkve	6
1. 5. 1. Mogući oblici odnosa Crkve i države	6
1. 5. 2. Ugovori o pitanjima zajedničkog interesa	7
1. 5. 3. Suradnja na kaznenom području	8
2. MALOLJETNICI U KANONSKOM PRAVNOM UREĐENJU	11
2. 1. Pojam fizičke osobe u aktualnom crkvenom zakonodavstvu.....	12
2. 2. Pravni položaj fizičkih osoba s obzirom na dob.....	12
2. 3. Pravna i poslovna sposobnost.....	13
2. 4. Neka prava i obveze maloljetnika prema Zakoniku	14
2. 5. Kaznena odgovornost maloljetnika	15
2. 6. Opći zaključci o pravnom položaju maloljetnika u Zakoniku kanonskog prava	16
3. MALOLJETNICI I POZITIVNI ZAKONI REPUBLIKE HRVATSKE	17
3. 1. Zakon o sudovima za mladež	17
3. 2. Maloljetničke sankcije i kazna maloljetničkog zatvora.....	18
3. 3. Posebnosti sudova za mladež	22
4. POSTUPNIČKA PRAVA MALOLJETNIKA – USPOREDNA ANALIZA DVAJU PRAVNIH SUSTAVA.....	25
4. 1. Vlastitosti kanonskog kaznenog postupka i postupka pred sudovima za mladež	25
4. 2. Postupnička prava – usporedba	29
4. 2. 1. Sposobnost maloljetnika za sudjelovanje u kanonskim i civilnim postupcima	29
4. 2. 2. Pravo na prijavu kaznenih djela	31
4. 2. 3. Pravo na svjedočenje.....	32
4. 2. 4. Pravo na branitelja	34
4. 2. 6. Pravo na žalbu.....	36
4. 2. 7. Pravo na zaštitu privatnosti	36
4. 2. 8. Pravo na pojednostavljeni i ubrzani postupak.....	37
4. 3. Uloga stručnjaka izvanpravne struke u postupcima s maloljetnicima.....	37

ZAKLJUČAK	39
LITERATURA.....	41
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI	44
Summary	45

SAŽETAK

U ovom radu predstavljena je usporedba prava maloljetnika u sudskim postupcima pred građanskim i crkvenim sudovima s naglaskom na maloljetničko kazneno pravosuđe koje na poseban način vodi računa o maloljetničkoj dobi a što je razvidno iz primjera postojanja *Zakona o sudovima za mladež* koji je *lex specialis* za maloljetničko pravosuđe. Maloljetnici u sudskim postupcima imaju zajamčena prava koja postupak pred sudovima za mladež razlikuju od redovnog kaznenog postupka, a maloljetnim počiniteljima kaznenih djela omogućavaju tretman prilagođen njihovoj dobi i mentalnoj razvijenosti. Cilj rada je predstaviti i usporediti prava maloljetnih osoba u kanonskim i civilnim sudskim postupcima koja su zajamčena u *Zakonu o sudovima za mladež* i *Zakoniku kanonskoga prava* (s posebnim naglaskom na kan. 1478).

Ključne riječi: maloljetnici, maloljetničko pravosuđe, sudovi za mladež, kanonski postupak, kazneni postupak, *Zakon o sudovima za mladež*, *Zakonik kanonskoga prava*.

UVOD

Glavna tema ovoga rada je usporedba postupničkih prava maloljetnika pred crkvenim sudovima i sudovima za mladež u Republici Hrvatskoj. Maloljetnici tvore posebnu skupinu pravnih subjekata u zakonodavstvu Republike Hrvatske, što je vidljivo iz samoga postojanja *Zakona o sudovima za mladež* koji donosi odredbe o pravnom položaju maloljetnih delikvenata. *Zakonik kanonskoga prava* ne sadržava posebni odjeljak u svojoj strukturi koji bi se odnosio isključivo na maloljetnike, ali kroz pojedine kanone donosi odredbe o maloljetnim osobama (posebice kan. 1478. koji je dio teme ovoga rada).

Rad je podijeljen na četiri poglavlja. U prvom poglavlju riječ je o kanonskom i civilnom pravnom uređenju, vlastitostima istih i suradnji Katoličke Crkve i Republike Hrvatske u pitanjima od zajedničkog interesa s posebnim naglaskom na područje kaznenog prava. Drugo poglavlje donosi glavne aspekte položaja maloljetnika u kanonskom pravnom uređenju kao fizičkih osoba u Crkvi. Treće poglavlje je prikaz pravnog položaja maloljetnika u Republici Hrvatskoj prema *Zakonu o sudovima za mladež*, posebice s osvrtom na maloljetničke sankcije i kaznu maloljetničkog zatvora i posebnosti sudova za mladež. Četvrto poglavlje donosi usporedbu nekih postupničkih prava maloljetnika u kanonskom i civilnom pravu te vlastitosti kanonskog kaznenog postupka i postupka pred sudovima za mladež.

U radu je korištena dostupna literatura, članci, zakoni (*Zakonik kanonskoga prava*, *Obiteljski zakon*, *Zakon o sudovima za mladež*, *Zakon o kaznenom postupku*, *Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje*) i međunarodni dokumenti koji su dostupni na internetu.

1. KANONSKO PRAVNO I CIVILNO PRAVNO UREĐENJE

U ovom poglavlju riječ je o temeljnim oznakama kanonskog pravnog uređenja i civilnog pravnog uređenja u Republici Hrvatskoj. Također, biti će prikazane u kratkim crtama suradnja između kanonskoga prava i Republike Hrvatske u području međunarodnog i kaznenog prava.

1. 1. Temeljne oznake uređenih pravnih sustava

Prije iznošenja temeljnih oznaka kanonskog i civilnog pravnog uređenja nužno je definirati sam pojam pravnog uređenja. Pravno uređenje se definira kao „uređenje društvenog suživota, izvršeno od javne vlasti prema pravednosti, neposredno usmjereno na opće dobro te konačno na cjelokupno unapređenje ljudske osobe.“¹ Sama definicija pravnog uređenja sadrži pojmove koji se mogu pobliže protumačiti. Prije svega to je pojam „uređenje“. Uređenje se može definirati kao „cjelokupnost djelovanja preko kojih se više stvarnosti postavljaju u red, tj. preko kojih bivaju organizirane. Uređenje uključuje jedan ili više subjekata sposobnih da uvedu red, uključuje stvarnost koju treba urediti, svrhu koju treba postići, uređivački način postojanja koji treba usvojiti te niz naređujućih kriterija koje treba prihvatiti.“² Druga važna stvar u definiciji jest da je pravno uređenje izvršeno od javne vlasti, što znači da je javna vlast redoviti izvor pravnog uređenja i kao takva propisuje, nameće i priznaje javno pravo³. Treća važna stavka definicije jest da je pravno uređenje usmjereno na opće dobro koje se sastoji u „izvršavanju prava ljudske osobe i u ispunjavanju odnosnih obveza“⁴

1. 2. Kanonsko pravno uređenje

Pravno uređenje Crkve čine božansko i ljudsko pravo. Crkveno pravo ima svoj božanski izvor, jer se podudara s konkretnim ostvarenjem Božjeg spasenjskog plana, tj. s ustanovom Crkve. No, ustanova Crkve pretpostavlja stvorenje i slijedom toga drugu vrstu strukturalnog prava, onog utemeljenog na ljudskoj osobi, koje se tradicionalno naziva „naravno pravo“.

¹ Nikola Škalabrin, *Uvod u kanonsko pravo*, Đakovo, 1994., str. 23.

² *Isto*, str. 23.

³ *Usp.*, *Isto*, str. 25.

⁴ *Isto*, str. 27.

Norme naravnog i božanskog prava su trajne i u sebi obdarene idealom savršenstva, dok je pozitivna norma, ljudski zakon, u sebi promjenjiva. I jedne i druge norme čine kanonsko pravno uređenje.⁵

Kanonsko pravno uređenje ima svoja četiri temeljna načela, a to su: sakramentalno načelo, personalističko načelo, zajedničarsko načelo i načelo supsidijarnosti. Svako od tih načela valja pobliže protumačiti. Sakramentalno načelo naglašava da pozitivno uređenje, ukoliko je integralni dio vidljivog elementa Crkve, mora imati karakter sakramentalnosti. To znači da svaka pozitivna norma, ako sudjeluje u davanju Božjem spasenjskom djelovanju ljudsku i povijesnu dimenziju, mora zadržati sposobnost prilagođavanja božanskoj inicijativi bez ikakvih smetnja. Prema personalističkom načelu Crkva, ako se prepoznaje u služenju ljudskoj osobi, njezino se pozitivno uređenje mora smatrati prikladnim za izražavanje, garantiranje i obranu dostojanstva čovjeka i kršćanskog vjernika. Prema zajedničarskom načelu pozitivno kanonsko uređenje ima zadaću određivanja i garantiranja, preko instituta i normi, dvaju područja djelovanja i odgovornosti u Crkvi, a to su: područje privatne autonomije pojedinca i područje odgovornosti i zajedničkog djelovanja. Zadnje načelo kanonskog pravnog uređenja, koje je ujedno i jedno od načela socijalnoga nauka Crkve, jest načelo supsidijarnosti. Načelo supsidijarnosti, shvaćeno u kontekstu socijalnoga nauka Crkve, znači da društvene institucije imaju pomoćnu i komplementarnu ulogu s obzirom na zadaće i potrebe manjih skupina i zajednica. To znači da veće društvo (država) treba prepustiti manjim društvima i pojedincima ono što oni sami mogu učiniti te im pomoći u onom što je potrebno da oni mogu postići svoj određeni cilj. Načelo supsidijarnosti štiti prava i kompetencije pojedinaca i manjih skupina protiv pretjeranog miješanja većih zajednica.⁶ U kontekstu kanonskog pravnog uređenja Crkva, koja se shvaća preko kategorije zajednice, načelo supsidijarnosti smatra strukturalnim načelom za svoje uređenje i primjenjuje ga bilo u odnosu pojedinca i zajednice, bilo u odnosu niže i više zajednice te partikularne i opće Crkve.⁷

Kanonsko pravno uređenje definirano je *Zakonikom kanonskoga prava* iz 1983. godine, uzimajući u obzir staro pravo (*ius vetus*) i kanonsku predaju, o čemu *Zakonik* jasno govori u kan. 6. § 2.⁸ „Kanonska predaja kao normativna koncepcija tu ne bi samo označavala neposredno prethodni *Zakonik kanonskoga prava (Codex Iuris Canonici)* iz 1917. te na njemu

⁵ Usp. Nikola Škalabrin, *Uvod u kanonsko pravo*, str. 63-69.

⁶ Usp. Marijo Volarević, *Društveni nauk Crkve – skripta za studente (ad usum privatum)*, Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2010., str. 64.

⁷ Temeljna načela pozitivnog kanonskog uređenja u: Nikola Škalabrin, *Uvod u kanonsko pravo*, str. 78-82.

⁸ *Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, proglašen vlašću Ivana Pavla II., Glas Koncila, Zagreb, 1996.

utemeljenu doktrinu i praksu. Ta normativna koncepcija po svojoj naravi zapravo predstavlja svekoliku tisućljetnu kanonsku tradiciju, počev od njezine prve velike sistematizacije u latinskoj Crkvi, znamenitog Gracijanova dekreta (*Decretum Gratiani*), nastalog u Bologni oko 1140., preko zbirke Dekretali (*Decretales*) pape Grgura IX. (1234.), *Liber sextus* pape Bonifacija VIII. (1298.), *Constitutiones Clementinae* pape Klementa V. (1317.), *Extravagantes* pape Ivana XXII. (1325.) ili *Extravagantes communes* (1500.) pa sve do autentičnog izdanja i autoritativnog oblika svih tih zbirki u sintezi pod nazivom *Corpus iuris canonici* koju je nakon Tridentskoga sabora odobrio i naredio izdati papa Grgur XIII. (1580.), a ostala je temeljni i najznačajniji izvor kanonskoga prava sve do CIC-a iz 1917.⁹ Važno je naglasiti da se kanonskim pravom ne uređuju svi društveni odnosi, nego samo oni koji su relevantni za Crkvu i za koje Crkva zadržava pravo urediti ih na vlastiti način, zaštititi normom i urediti temeljne vrijednosti do kojih je Crkvi stalo.

1. 3. Civilno pravno uređenje

Civilno pravo (*ius civile*) je sveobuhvatan sustav pravila i principa koji su obično uređeni u zakonicima i javno su dostupni građanima. Naziva se još i kontinentalni ili rimsko – germanski pravni sistem, a odnosi se na pravno uređenje koje svoje koncepte, kategorije i pravila temelji na *Rimskom pravu* s utjecajem kanonskoga prava i modifikacijama koje vuku porijeklo iz lokalnih običaja i kultura.¹⁰ Sam izraz *ius civile* u antičkom Rimu izvorno je označavao dio rimskog pravnog sustava koji je po načelu personaliteta vrijedio samo za rimske građane, za razliku od *ius gentium* kao dijela rimskog pravnog sustava koji je vrijedio i za rimske građane i za strance. Od srednjega vijeka pa sve do danas termin *ius civile* označava sustav svjetovnog prava, utemeljen na Justinijanovoj kodifikaciji rimskog prava (*Corpus Iuris Civilis*)¹¹ za razliku od kanonskoga prava kao sustava uređenja crkvenih odnosa. To se razlikovanje između civilnog kao svjetovnog prava i kanonskoga prava kao pravnog sustava Katoličke Crkve zadržao i danas i u ovom će se radu termin „civilno pravo“¹² koristiti u tom smislu i značenju.

⁹ Marko Petrak, Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (I). Pravni izvori i pravna načela, u: *Zbornik PFZ*, 70 (2020.), 2-3, 251-286, ovdje 258 – 259.

¹⁰ What is the Civil Law?: <https://www.law.lsu.edu/clo/civil-law-online/what-is-the-civil-law/> (datum pristupanja 14. 12. 2021.).

¹¹ Usp. Marko Petrak, Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (I), str. 254.

¹² Izraz „civilno pravo“ prikladniji je za upotrebu od izraza „građansko pravo“ za oznaku sustava državnog/svjetovnog prava, s obzirom da se izraz „građansko pravo“ u hrvatskom pravnom jeziku koristi isključivo u smislu općeg privatnog prava kao pojedinačne pravne grane u suvremenim kontinentalnim europskim

1. 4. Pravno uređenje Republike Hrvatske

Pravno uređenje Republike Hrvatske definirano je Ustavom Republike Hrvatske koji je proglašen 22. prosinca 1990. godine. Prema čl. 4 Ustava, državna vlast u Republici Hrvatskoj ustrojena je na načelu diobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, a ograničena je Ustavom zajamčenim pravom na lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu.¹³ Prema čl. 5 u Republici Hrvatskoj zakoni moraju biti u suglasnosti sa Ustavom, a ostali propisi i sa Ustavom i sa zakonom. Svatko je dužan držati se Ustava i prava i poštivati pravni poredak Republike Hrvatske.¹⁴ Osim navedenog, Ustavom su zajamčeni vladavina prava i demokratski višestranački sustav, sloboda, ravnopravnost, socijalna pravda, sloboda vjeroispovijesti, nacionalna ravnopravnost, očuvanje prirode i okoliša¹⁵ i ostali faktori koji Republici Hrvatskoj osiguravaju suverenitet.

1.5. Suradnja Republike Hrvatske i Crkve

1. 5. 1. Mogući oblici odnosa Crkve i države

Civilno zakonodavstvo Republike Hrvatske i kanonsko zakonodavstvo ostvaruju suradnju kojom uređuju pitanja od zajedničkog interesa. Prije samoga prikaza navedenih oblika suradnje važno je u kratkim crtama prikazati koji su to glavni načini uređenje odnosa između Crkve i države.

Kroz proteklo stoljeće u svijetu su se iskristalizirala tri temeljna oblika suradnje između Crkve i države, a to su: konfesionalni sustav, sustav odvojenosti i sustav dogovora.¹⁶ *Konfesionalni sustav* je onaj u kojemu država prihvaća jednu vjeroispovijest i priznaje je kao državnu religiju, a dijeli se na: monistički sustav (sustav u kojem samo jedna vjera postaje državna vjera tako da gotovo i nema razlike između političke i vjerske zajednice – teokratsko društvo), dualistički vjeroispovjesni sustav s vjerskom tolerancijom (sustav u kojem država jednu vjeru proglašava državnom, a ostale tolerira) i dualistički vjeroispovjesni sustav s vjerskom slobodom (sustav u kojem je jedna vjera prihvaćena kao državna, a sve ostale uživaju potpunu slobodu). Drugi sustav je *sustav odvojenosti* u kojemu je vjera odijeljena od države, iz

pravnim sustavima. (usp. Marko Petrak, Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (I). Pravni izvori i pravna načela, str. 255.)

¹³ *Ustav Republike Hrvatske* (Narodne novine br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10., 5/14.), čl. 4.

¹⁴ *Isto*, čl. 5.

¹⁵ *Isto*, čl. 3. i čl. 40.

¹⁶ Usp. Ivan Jakulj, Pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije, u: *Crkva u svijetu*, 50 (2015) 3, 478-513, ovdje. 479.

čega proizlazi da nema nijedne vjera koja bi bila „državna vjera“ niti crkve koja bi bila „državna crkva“ (ta odvojenost može biti potpuna odvojenost u kojem država priznaje vjerske zajednice kao udruženja privatnoga prava, koordinirana odvojenost u kojoj su vjerske zajednice priznate kao ustanove javnog prava i kao takve imaju mogućnost sklapanja ugovora s državom i naposljetku neprijateljska odvojenost s naglašenim militantnim ateizmom i agnosticizmom). Treći sustav je *sustav dogovora* u kojem se država i pojedina vjerska zajednica mogu dogovarati i potpisivati međunarodne ugovore ili konkordate kojima se uređuju prava vjernika u toj zemlji.¹⁷ Taj je sustav usvojila Republika Hrvatska što je posvjedočeno i postojanjem konkordata tj. međunarodnih ugovora koje je potpisala sa Svetom Stolicom. Konkordat se definira kao „svečani međunarodni ugovor između Svete Stolice i najviše vlasti neke države o stvarima od zajedničkog interesa, a koji se sklapa po načelima partnerstva i koji stvara pravne učinke za obje strane“.¹⁸ To da je konkordat međunarodni ugovor možemo zaključiti iz dvije činjenice koje konkordat obuhvaća, a nalaze se u domeni međunarodnoga prava. Na prvom mjestu je činjenica da je Sveta Stolica priznata kao subjekt međunarodnoga prava¹⁹, a na drugom mjestu je činjenica da su konkordati sklopljeni po načelu međunarodnoga prava *pacta sunt servanda* koje nalazimo u Bečkoj konvenciji, što znači da svaki ugovor koji je na snazi obvezuje ugovornice i one ga moraju ispunjavati u dobroj vjeri.²⁰

1.5. 2. Ugovori o pitanjima zajedničkog interesa

Republika Hrvatska i Sveta Stolica potpisale su četiri međunarodna ugovora u razdoblju od 1996. do 1998. godine kojima su htjeli regulirati međusobne odnose i pitanja od zajedničkog interesa, a koji s kanonskog motrišta spadaju u tzv. javno crkveno pravo (*ius publicum ecclesiasticum*).²¹ Potpisani su ugovori o pravnim pitanjima, o suradnji na području odgoja i kulture, o gospodarskim pitanjima i o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi u Republici Hrvatskoj.²² Prema međunarodnom pravu, država koja je valjano ugovorila međunarodne obveze dužna je u svom zakonodavstvu izvršiti izmjene

¹⁷ Usp. Ivan Jakulj, *Pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije*, str. 480-481; Slavko Zec, *Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj*, u: *Riječki teološki časopis*, 18 (2010) 2, 387-412, ovdje 390-393.

¹⁸ Ivan Jakulj, *Pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije*, str. 481.

¹⁹ O položaju Svete Stolice u međunarodnom pravu u: Juraj Andrassy, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1987., str. 135-136.

²⁰ Usp. Juraj Andrassy, *Međunarodno pravo*, str. 339.

²¹ Usp. Slavko Zec, *Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj*, str. 397.

²² Ivan Jakulj, *Pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije*, str. 497-505.

potrebne da se osigura izvršenje preuzetih obveza, a ako je to nužno za izvršenje obveza, država je dužna proračunom osigurati potrebna sredstva.²³ Primjena toga načela vidljiva je iz *Ugovora o pravnim pitanjima* u kojem stoji da Republika Hrvatska priznaje Katoličkoj Crkvi *javnu pravnu osobnost* kao i svim crkvenim ustanovama koje imaju takvu osobnost prema kanonskom pravu.²⁴ Javne pravne osobe u kanonskom pravu su one koje ustanovljuje mjerodavna crkvena vlast da u granicama koje su im određene u ime Crkve vrše povjerenu zadaću radi općeg dobra. Javne pravne osobe dobivaju pravnu osobnost ili po samom pravu (*ipso iure*) ili po posebnoj odluci (*speciale decretum*) mjerodavne vlasti.²⁵ Primjena navedenog načela međunarodnoga prava vidljiva je i u odredbi o sklapanju kanonske ženidbe s građanskim učincima.²⁶ Odnos RH i Katoličke Crkve uređen međunarodnim ugovorima omogućuje im pravno utemeljeno djelovanje u javnom i društvenom životu, što se posebice odnosi na Crkvu kojoj je ugovorima omogućeno: priznanje pravnih osoba, pravni institut kanonske ženidbe s građanskim učincima, priznanje prava vjernicima da se organiziraju u vjernička društva, omogućen pristup javnim sredstvima društvenoga priopćavanja i osnivanje vlastitih medija te prisutnost i djelovanje u javnim ustanovama od općeg društvenog značaja (odgojno-obrazovne, zdravstvene i karitativne ustanove te dušobrižništvo u oružanim snagama).²⁷

1. 5. 3. Suradnja na kaznenom području

Osim onih područja uređenih navedenim ugovorima između Republike Hrvatske i Svete Stolice, Republika Hrvatska i Katolička Crkva pokazale su značajnu suradnju i u području kaznenoga prava. Jedno od temeljnih načela odnosa Crkve i države u području kaznenoga prava je načelo neovisnosti kanonskog i državnog kaznenog postupka što je zajamčeno *Ugovorom o pravnim pitanjima*. Crkva i država su svaka u svome poretku neovisne i samostalne, pa i stoga proizlazi da su postupci koje svaka vodi sukladno svom pravnom poretku također neovisni.²⁸ Pitanje odnosa kanonskog i državnog kaznenog postupka na osobit način stupa na snagu u slučajevima kada klerik počini kažnjivo djelo koje je istovremeno kažnjivo djelo po kanonskom pravu, konkretno kažnjiva djela protiv šeste Božje zapovijedi (kan. 1395.), od kojih se pojedina

²³ Juraj Andrassy, *Međunarodno pravo*, str. 340.

²⁴ Slavko Zec, *Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj*, str. 399.

²⁵ Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, Franjevačka teologija Makarska, Makarska, 1997., str. 207.

²⁶ Usp. Ivan Jakulj, *Pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije*, str. 501.

²⁷ Usp. Slavko Zec, *Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj*, str. 410.

²⁸ Usp. Marija Pleić, Ivan Vukušić, *Neka pitanja suradnje države i Katoličke Crkve u području kaznenog prava*, u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 57 (2020) 3, 759-781, ovdje 762.

moгу usporediti s kaznenim djelima protiv spolne slobode i kaznenim djelima zlostavljanja i iskorištavanja djece iz *Kaznenog zakona* Republike Hrvatske.²⁹

Suradnja Crkve s tijelima kaznenog postupka u Republici Hrvatskoj ostvaruje se u podnošenju kaznene prijave od strane crkvenoga tijela ili osobe. Sukladno čl. 204. st. 1. *Zakona o kaznenom postupku*, svatko je dužan prijaviti kazneno djelo za koje se postupak pokreće po službenoj dužnosti koje mu je dojavljeno ili za koje je saznao.³⁰ U slučajevima kada se pojavi sumnja da je klerik počinio kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti, dužnost je svake osobe (i pripadnika klera) sukladno *Zakonu o kaznenom postupku* prijaviti kazneno djelo DORH-u, neovisno o obvezi prijave nadležnoj crkvenoj vlasti prema kanonskom pravu. Ova se dužnost ne odnosi samo na ordinarij nego i na svakog vjernika koji ima saznanja o počinjenom kaznenom djelu, bez obzira na to je li prethodno obavijestio ordinarij s ciljem pokretanja kanonskog postupka. Ordinarij je dužan pažljivo ispitati svaku obavijest o mogućem kaznenom djelu te ustanoviti je li vjerodostojna. Premda ordinarij treba ispitati vjerodostojnost obavijesti o počinjenom kaznenom djelu radi odlučivanja o pokretanju kanonskog postupka, saznanja o počinjenom kaznenom djelu koje se progoni po službenoj dužnosti treba prijaviti državnom odvjetništvu neovisno o odluci o vođenju kanonskog postupka.³¹ Državno odvjetništvo nadležno je utvrditi je li kaznena prijava vjerodostojna, odnosno proizlazi li iz prijave osnovana sumnja dostatna za pokretanje istrage.³² To dovodi do drugoga aspekta suradnje između Crkve i države u kaznenim postupcima – obveza obavješćavanja crkvenih vlasti o provođenju istrage protiv klerika što je predviđeno i u čl. 8. *Ugovora o pravnim pitanjima*.³³

Treći aspekt suradnje jest sudjelovanje klerika u kaznenom postupku u svojstvu svjedoka. Osim kao svjedok, klerik može sudjelovati u kaznenom postupku i u svojstvu okrivljenika i oštećenika, i u svim slučajevima ima sva prava i obveze koja pripadaju sudionicima kaznenog postupka predviđena *Zakonom o kaznenom postupku*. No, zakonodavac prepoznaje specifičan položaj vjerskog ispovjednika u odnosu na dužnost svjedočenja. Od opće dužnosti svjedočenja predviđene su određene iznimke, a takvu iznimku zakonodavac propisuje u odnosu na vjerskog ispovjednika koji se ne može ispitati kao svjedok u odnosu na sadržaj

²⁹ S problemom spolnog zlostavljanja i iskorištavanja maloljetnika od strane klerika Crkva se bori dugi niz godina, a značajan iskorak u prevenciji toga problema predstavlja apostolsko pismo pape Franje u obliku *motu proprio*, „*Vos estis lux mundi*“. U tom dokumentu utvrđuju se nova pravila za postupanje povodom počinjenja kaznenih djela zlostavljanja od strane klerika i uspostavlja se obveza prijave tih djela i obveza uspostave javno dostupnih sustava prijave spolnog zlostavljanja. (Usp. *Isto*, str. 761-762).

³⁰ Usp. *Isto*, str. 764.

³¹ Usp. *Isto*, str. 765.

³² Usp. *Isto*, str. 766.

³³ *Ugovor o pravnim pitanjima* (Narodne novine, Međunarodni ugovori, 3/1997).

ispovjedne tajne. Vjerskog ispovjednika nije moguće ni u kojem slučaju osloboditi čuvanja sakramentalnog pečata pa se može govoriti o apsolutnoj nesposobnosti za svjedočenje. To konkretno znači da osobe koje se ne mogu ispitati kao svjedoci, a u tu kategoriju ulaze i ispovjednici, nisu samo oslobođene dužnosti svjedočenja već je i samo svjedočenje isključeno – niti takav svjedok smije svjedočiti niti ga tijelo kaznenog postupka smije ispitivati. U slučaju ispovjednika to znači da, ako bi ispovjednik svojevolumeno odlučio iznijeti sadržaj ispovijedi, njegov se iskaz ne bi ni u kojem slučaju mogao upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku. Međutim, klerik ima dužnost kao građanin države odazvati se na poziv suda i dati svoj iskaz.³⁴

U zaključku dijela o odnosu kanonskoga i civilnog pravnog uređenja važno je naglasiti da u kontekstu kanonskoga prava postoji načelo kanonizacije građanskih zakona izraženo u kan. 22. *Zakonika*.³⁵ Činjenica je da kanonsko zakonodavstvo upućuje na građanske zakone ili prihvaća (kanonizira) pojedine građanske zakone i s njima obvezuje svoje podložnike. Građanskim zakonima u kanonskom pravu ne smije se služiti ako su protivni božanskom pravu i ako kanonsko pravo ne određuje nešto drugo – u tom slučaju propis je jasan: ako se određuje nešto drugo u kanonskom pravu ili kada su građanski zakoni protiv božanskog prava, tada se treba držati odredaba božanskog i kanonskog prava, ne građanskog³⁶ (što bi bilo u slučaju kada bi građanski zakon dozvolio pobačaj, a kan. 1398. propisuje ekskomunikaciju *latae sententiae* za sve one koji poduzmu nešto vezano za pobačaj).

Iz navedenih primjera suradnje dvaju zakonodavstava, uzimajući u obzir strukturalne razlike između kanonskog pravnog uređenja i civilnog pravnog uređenja, razvidno je da su Katolička Crkva i Republika Hrvatska otvorene za svaki oblik suradnje u službi općeg dobra i poboljšanja pravnoga položaja vjernika u Republici Hrvatskoj.

³⁴ Usp. Marija Pleić, Ivan Vukušić, Neka pitanja suradnje države i Katoličke Crkve u području kaznenog prava str. 770-772.

³⁵ Kan. 22.: „Građanski zakoni, na koje upućuje crkveno pravo, neka se u kanonskom pravu obdržavaju s jednakim učincima, ako nisu protivni božanskom pravu i ako se kanonskim pravom ne određuje nešto drugo.“

³⁶ Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 82-83.

2. MALOLJETNICI U KANONSKOM PRAVNOM UREĐENJU

U drugom poglavlju riječ je o položaju maloljetnika u kanonskom pravnom uređenju. O maloljetnicima u kanonskom pravu na prvom mjestu se govori u šestom naslovu prve knjige *Zakonika kanonskog prava* u kanonima koji donose odredbe o fizičkim osobama u Crkvi (kann. 96-112). Kao i u građanskim zakonodavstvima, i u kanonskom pravnom uređenju razlikuju se fizičke i pravne osobe³⁷, a u ovom poglavlju naglasak je stavljen na fizičke osobe među koje ubrajamo maloljetnike. Prije izlaganja o položaju maloljetnika u aktualnom *Zakoniku*, korisno je ukratko iznijeti neke aspekte položaja maloljetnika u *Zakoniku kanonskoga prava* iz 1917. Prijašnji *Zakonik* donosi odredbe o maloljetnicima u drugoj knjizi u kojoj se općenito nalaze odredbe o osobama u Crkvi (*De personis*). U kan. 88. § 1-3 navedene su dobne granice za pojedine kategorije osoba. Punoljetna je ona osoba koja je navršila dvadeset prvu godinu života, ispod te dobi je maloljetna. Maloljetna muška osoba smatra se dolaslom kad navrší četrnaest godina, a ženska kad navrší dvanaest. Prije navršene sedme godine osoba je nedorasla (*impubes*) te nema uporabu razuma. U kan. 89. stoji da punoljetna osoba ima punu pravnu i djelatnu sposobnost dok je maloljetna osoba u izvršavanju svojih prava podređena vlasti roditelja ili staratelja, osim u onome u čemu pravo izuzimlje maloljetnike ispod očinske vlasti. Općenito, razdoblje maloljetnosti dijeli se u tri sekcije: osobe ispod navršenih sedam godina nazivaju se djecom i smatra se da nemaju uporabu razuma. Za one koji su navršili sedam godina a još nisu ušli u pubertet smatra se da imaju uporabu razuma, tj. određene sposobnosti, ali još uvijek zahtijevaju znatnu zaštitu. Kada dijete uđe u pubertet (muška osoba 14, ženska 12 godina) ima uporabu razuma, veće sposobnosti i zahtijeva manju, ali svejedno potrebnu zaštitu dok ne dosegne punoljetnost. Djeca ispod sedam godina nisu podložnici zakona, osim ako zakon nalaže drugačije. Na primjer, djeca nisu vezana zakonom uzdržljivosti, kao što osobe koje nisu navršile dvadeset prvu godinu nisu vezane zakonom posta. Prijašnji *Zakonik* postavljao je i neka ograničenja maloljetnim osobama, primjerice to da onima ispod četrnaest godina nije dozvoljeno birati crkvu za sprovod i groblje za pokop. Izbor je na roditeljima i mogu ga donijeti čak i nakon djetetove smrti. Onima koji su dosegli pubertet dozvoljeno je biranje obreda sprovoda i groblja. Što se tiče kaznene odgovornosti maloljetnika, oni koji nisu dosegli pubertet oslobođeni su kazni *latae sententiae* – na njih se primjenjuju odgojne mjere umjesto kaznenih zabrana (usp. kan. 2230.). U kontekstu govora o kumstvu, *Zakonik* iz 1917. godine

³⁷ Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str.169.

kao dobnu granicu za kumstvo navodi navršenih četrnaest godina života. Kod sklapanja braka dobnu granicu za muškarce je navršenih šesnaest, a za žene navršenih četrnaest godina³⁸, što se nije mijenjalo u aktualnom *Zakoniku*. Kako će biti prikazano u nastavku poglavlja, sadašnje i prijašnje kanonsko zakonodavstvo po pitanju pravnog položaja maloljetnika dijele neke sličnosti, a razlike se odnose ponajviše na dobne granice.

2. 1. Pojam fizičke osobe u aktualnom crkvenom zakonodavstvu

Prema nauku II. Vatikanskog sabora osoba je počelo, subjekt i svrha svih društvenih ustanova, pa tako i kanonskog poretka.³⁹ U kanonskom pravu osoba je „subjekt sposoban primiti i koristiti prava te vršiti dužnosti prema kanonskim propisima.“⁴⁰ Čovjek nije sposoban imati prava i vršiti obveze u Crkvi dok ne postane ud Crkve na vidljiv način, tj. dok ne stekne pravnu osobnost u Crkvi. Fizičkom osobom u Crkvi može postati svaki čovjek, to je *conditio sine qua non*. No, osim toga, *Zakonik* u kan. 96. postavlja još jedan uvjet, a to je da se čovjek krštenjem pritijelovljuje Crkvi i u njoj postaje osoba.⁴¹ Valjano krštenje je uvjet božanskog prava, temeljni pravni događaj po kojem svaki krštenik ulazi u Crkvu i postaje fizičkom osobom, tj. kršćaninom. Krštenjem kršćanin dobiva sva prava i dužnosti koje mu pripadaju, uzimajući u obzir njegov položaj koji mu je vlastit u kanonskom pravnom poretku.⁴²

2. 2. Pravni položaj fizičkih osoba s obzirom na dob

Zakonik donosi okolnosti koje određuju pravni položaj fizičkih osoba. Na prvom mjestu je životna dob. U kan. 97. §§ 1-2 zakonodavac razlikuje tri kategorije osoba po životnoj dobi: punoljetna osoba je osoba s navršenih osamnaest godina života, ispod osamnaest godina osoba je maloljetna, a prije navršene sedme godine osoba se naziva dijete i smatra se da nema dostatnu uporabu razuma. Općenito je mišljenje da do sedme godine osoba nije sama sebe svjesna, tj. razum joj još nije razvijen. Nakon što osoba navrši sedam godina pretpostavlja se da ima uporabu razuma, ali to je samo pravna pretpostavka (*presumptio iuris*) jer se u kanonskom zakonodavstvu na više mjesta spominju punoljetne osobe koje nemaju dostatnu uporabu razuma

³⁸ Usp. Thomas O. Martin, *Minors in Canon Law*, u: *Marquette Law Review* 49 (1965.), 87-107, ovdje. 87-96.

³⁹ Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 171.

⁴⁰ *Isto*, str. 171.

⁴¹ Usp. kan. 96. (*Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, Glas koncila, Zagreb, 1996.)

⁴² Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 173.

pa se izjednačavaju s djecom⁴³ (npr. u kan 1322. gdje se tvrdi da svi oni koji su trajno nesposobni služiti se razumom, a riječ je o onima koji bez svoje krivnje nemaju uporabu razuma, smatraju se nesposobnima za kažnjivo djelo⁴⁴). Dakle, strogo postavljajući dobne granice, u kanonskom pravu postoje tri kategorije fizičkih osoba: punoljetna (*maior*) je ona osoba koja je navršila 18 godina, maloljetna (*minor*) je osoba koja ima navršenih 7 godina, a nema navršenih 18 godina i dijete (*infans*) je osoba prije navršene sedme godine.⁴⁵

2. 3. Pravna i poslovna sposobnost

Kanonsko zakonodavstvo pravi razliku između pravne sposobnosti (*capacitas iuridica*) i djelatne sposobnosti (*capacitas agendi*). „Pravna sposobnost je sposobnost biti subjekt prava i pravnih obveza; djelatna je sposobnost sposobnost pokrenuti pravne čine. Postupnička sposobnost pripada djelatnoj sposobnosti.“⁴⁶ Slično razlikovanje postoji i u civilnom zakonodavstvu, o čemu će više biti riječ u četvrtom poglavlju. Naznačene razlike između kategorija punoljetne i maloljetne osobe tiču se različitih načina ostvarivanja istih prava – punoljetna osoba može u potpunosti vršiti svoja prava, maloljetna ne.⁴⁷ Maloljetna osoba ostaje u vršenju svojih prava podložna vlasti roditelja ili zaštitnika (*parentum vel tutorum*), osim u slučajevima gdje ih božanski zakon ili kanonsko pravo izuzimaju od vlasti istih, npr. u izboru životnog staleža. Kada je riječ o postavljanju zaštitnika za maloljetnika treba se držati propisa građanskog prava, propisa kanonskog prava ako se određuje drugačije od građanskog prava i odredaba dijecezanskog biskupa kada on, zbog opravdanih razloga smatra da se treba imenovati određena osoba za zaštitnika.⁴⁸ Važno je definirati pojmove zaštitnika i skrbnika koje susrećemo u kanonskom i u civilnom zakonodavstvu, s nekim razlikama. Zaštitnik (*tutor*⁴⁹) u kanonskom pravu je „osoba koja zamjenjuje roditelje maloljetnika u slučaju njihove odsutnosti i neadekvatnosti.“⁵⁰ U *Obiteljskom zakonu* Republike Hrvatske u čl. 180. naveden je pojam posvojitelj, a sadržajno odgovara pojmu zaštitnika (*tutor*) u kanonskom pravu. Prema

⁴³ Usp. *Isto*, str. 176-177.

⁴⁴ Usp. Nikola Škalabrin, *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 2004., str. 53-54.

⁴⁵ Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 177.

⁴⁶ Nikola Škalabrin, *Postupci*, Đakovo, 2000., str. 98.

⁴⁷ Usp. G. Paolo Montini, La difesa dei diritti dei minori in giudizio (can. 1478 §§ 1-3), u: *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 32 (2019) 1, 47-63, ovdje str. 47.

⁴⁸ Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 178.

⁴⁹ Osim pojma *tutor* u kanonskom pravu postoji i pojam *patronus* koji se na hrvatski prevodi „zaštitnik“, a odnosi se na zaštitnika koji se postavlja pri crkvenim sudovima za obavljanje službe odvjetnika i zastupnika u ženidbenim parnicama (usp. *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 1490).

⁵⁰ G. Paolo Montini, La difesa dei diritti dei minori in giudizio (can. 1478 §§ 1-3), str. 51.

Obiteljskom zakonu posvajanje je poseban oblik obiteljsko – pravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Posvojitelj posvojenjem stječe pravo na roditeljsku skrb.⁵¹ U kan. 98. navedeno je da se pri postavljanju zaštitnika treba držati propisa građanskoga prava (osim ako kanonsko pravo određuje drugačije). *Obiteljski zakon* u čl. 187. naglašava da se u postupku zasnivanja posvajanja procjenjuju osobine posvojitelja u odnosu na dobrobit djeteta (posvojiteljeva dob, poslovna sposobnost, ponašanje, pravo na roditeljsku skrb, itd.)⁵² Drugi pojam koji treba definirati je pojam skrbnika (*curator*). U kontekstu kanonskoga prava (ovdje se prvenstveno misli na kan. 1478.) skrbnik je *ad lites* skrbnik, odnosno onaj koji zastupa maloljetnu stranku u suđenju⁵³. No, u kan. 105. § 2. pojam skrbnika odgovara pojmu posvojitelja iz građanskog zakonodavstva, tj. osobe koja brine za maloljetnike bez odgovarajuće roditeljske skrbi i punoljetne koji nisu u stanju brinuti se sami za sebe. Generalno, skrbnik se dodjeljuje osobama koje imaju ograničenu djelatnu sposobnost (sposobnost pokretanja pravnih čina), a ne potpunu (maloljetna osoba koja je postala neovisna pa stoga više nije podložna vlasti roditelja, punoljetna osoba koja se ne nalazi u stanju dostatnog duševnog zdravlja, osoba koja je po prirodi nesposobna).⁵⁴

2. 4. Neka prava i obveze maloljetnika prema Zakoniku

Govoreći o pravima i obvezama maloljetnika, koji krštenjem stječu pravnu osobnost u Crkvi i postaju subjekti kanonskoga prava, važno je naglasiti kan. 225. § 1 u kojem stoji da svi laici po krštenju i potvrdi imaju temeljnu obvezu i pravo da rade na tome da svi ljudi na svijetu upoznaju i prihvate božansku poruku spasenja, djelujući kao pojedinci ili povezani u društva.⁵⁵ Navedeni kanon obvezuje laike da svatko prema svojem položaju (usp. kan 225. § 2) vrše djela apostolata. Maloljetne osobe koje dođu do dobi u kojoj su sposobne djelovati u Crkvi (primjerice razdoblja adolescencije) mogu svojim osobnim životom (kreposno življenje, pomaganje potrebitima, poslušnost i poštovanje) i aktivnošću u Crkvi, posebno u svojoj župnoj zajednici (kao pjevači ili ministranti) izvršiti obvezu koju zakonodavac u kan. 225. postavlja pred vjernike laike. Zakonodavac važnu ulogu pripisuje roditeljima jer upravo su oni obavezni brinuti se za kršćanski odgoj svoje djece (kan. 226.) kojim će ih pripremiti za apostolat.⁵⁶

⁵¹ Usp. *Obiteljski zakon* (Narodne novine 103/15, 98/19), čl. 180.

⁵² Usp. *Obiteljski zakon*, čl. 187.

⁵³ Usp. G. Paolo Montini, *La difesa dei diritti dei minori in giudizio* (can. 1478 §§ 1-3), str. 51.

⁵⁴ Usp. Nikola Škalabrin, *Postupci*, Đakovo, 2000., str. 98., 100.

⁵⁵ Usp. Nikola Škalabrin, *Zakonik kanonskoga prava, knjiga II. „Božji narod“*, Đakovo, 2009., str. 20.

⁵⁶ Usp. *Isto*, str. 21-22.

Osim prava i obveza kanonsko pravo pred maloljetnike postavlja i neka ograničenja. Tako u kan. 643. § 1 stoji da se nevaljano prima u novaštvo tko još nije navršio sedamnaest godina života. U kanonima o redovničkom zavjetovanju stoji da se za valjanost privremenog zavjetovanja zahtijeva da osoba ima navršenih barem osamnaest godina života (usp. kan. 656.). U kan. 874. § 1, br. 2 postavljena je dobna granica od navršenih šesnaest godina za kumstvo.

2. 5. Kaznena odgovornost maloljetnika

Zakonodavac dobnu granicu od navršenih šesnaest godina postavlja kada je riječ o kaznenoj odgovornosti maloljetnika, tj. kanonski zakon izuzima od kazne samo one maloljetnike koji nisu navršili šesnaest godina života, kako je izraženo u kan. 1323. Da bi se osobu proglasilo krivom za neko djelo ona mora biti odgovorna *ex dolo*, tj. promišljeno (*deliberative*) mora prekršiti kazneni zakon ili zapovijed. Dakle, za kažnjivo djelo zahtijeva se spoznaja od strane razuma i slobodna volja, a ta dva elementa mogu se dovesti u pitanje kod maloljetnika koji su još uvijek u razvojnoj dobi.⁵⁷ Dob između šesnaeste i osamnaeste godine smatra se ublažavajućom okolnošću (*circumstantiae attenuantes*) koju konkretno treba procijeniti mjerodavni poglavar ili sudac, kako stoji u kan. 1324. § 1, br. 4.⁵⁸ Kazna za maloljetne osobe koje nisu navršile šesnaest godina se ublažava ili se umjesto nje nameće pokora.⁵⁹ „Kaznene pokore (*paenitentiae*) primjenjuju se više za to da se kazna zamijeni ili poveća (kan. 1312. § 3), a sastoje se u nekom djelu vjere, pobožnosti ili dobrotvornosti koje treba izvršiti. Prema kan. 2312. § 1 prijašnjeg *Zakonika*, glavna djela koja se mogu nametnuti kao pokora jesu sljedeća: moljenje određenih molitava, hodočašće ili neko drugo nabožno djelo, poseban post, milostinja za nabožne svrhe, duhovne vježbe kroz nekoliko dana u nabožnoj ili redovničkoj kući.“⁶⁰ Maloljetnici ne mogu upasti u kazne *latae sententiae*, kako je navedeno u odredbi kan. 1324. § 3.

⁵⁷ Usp. Nikola Škalabrin, *Kaznene mjere u Crkvi*, str. 50-51.

⁵⁸ Usp. Nikola Škalabrin, *Kaznene mjere u Crkvi*, str. 55.

⁵⁹ Kazneni zakoni u kanonskom pravu obvezuju sve koji su navršili sedmu godinu života (poštuje se odredba kan. 11. koja s obzirom na dob određuje da kanonski zakoni obvezuju one koji su navršili sedmu godinu života, tj. one koji imaju sposobnost služiti se razumom). Za dijete (*infans*), tj. maloljetnu osobu prije navršene sedme godine života koja nije umno razvijena smatra se da je nesposobna počinuti kazneno djelo, pa prema tome nije subjekt kanonskog kaznenog prava. (Usp. Nikola Škalabrin, *Kaznene mjere u Crkvi*, str. 49.).

⁶⁰ *Isto*, str. 98.

2. 6. Opći zaključci o pravnom položaju maloljetnika u Zakoniku kanonskog prava

Maloljetnici u kanonskom uređenju ostvaruju prava koja im omogućuju djelovanje u životu Crkve primjereno njihovoj dobi i razvoju. Iako su u ostvarivanju svojih prava podložni vlasti roditelja ili skrbnika⁶¹, maloljetnicima je ostavljena mogućnost slobodnog izbora zvanja ili životnog staleža, kako bi se svojevolumeno usmjerili u Crkvi i životu generalno. Na roditeljima ostaje obveza da djecu odgajaju katolički prema nauku predanom od Crkve.⁶² Generalno, prava maloljetnika u kanonskom uređenju mogu se podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine prava utemeljena na prirodnom pravu i to su: pravo na život, pravo na roditelje, pravo na odgoj i obitelj. Drugu skupinu čine prava koja su uvjetovana pripadnošću Katoličkoj Crkvi, a to su: pravo na primanje sakramenata, pravo na izbor životnog staleža i tzv. aktivna procesna sposobnost.⁶³ Osim prava, *Zakonik* pred maloljetnike stavlja i obveze, koje su najčešće usklađene s njihovom dobi, kao što je slučaj kod obveze primanja sakramenata potvrde, pričesti i ispovijedi, kod kojih je uvjet dosegnuta dob rasuđivanja (navršenih sedam godina).⁶⁴ Osim toga, maloljetnik ima obvezu voditi brigu o vlastitom duhovnom životu te promicati sudjelovanje u životu i apostolatu Crkve, u onoj mjeri u kojoj je sposoban služiti se razumom.⁶⁵ Iz navedenoga vidimo da kanonsko uređenje vodi računa o mentalnoj razvijenosti maloljetnika kada donosi odredbe o njihovim pravima i obvezama.

⁶¹ I u pitanju zadržavanja prebivališta ili boravišta maloljetnici do zakonitog osamostaljenja, tj. punoljetnosti, i to prema propisima građanskog prava, zadržavaju prebivalište ili boravište roditelja ili skrbnika. (Usp. Jure Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, str. 183).

⁶² Usp. Drugi Vatikanski koncil, *Gravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju* (28. listopada 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 367-390.

⁶³ Usp. Francesco Grazian, *Per uno statuo giuridico del minore nella Chiesa*, u: *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 32 (2019.) 1, 10-32. ovdje. str. 22.

⁶⁴ Usp. *Isto*, str. 27.

⁶⁵ Usp. *Isto*, str. 28.

3. MALOLJETNICI I POZITIVNI ZAKONI REPUBLIKE HRVATSKE

Pravni položaj maloljetnih osoba u zakonodavstvu Republike Hrvatske uređen je *Obiteljskim zakonom* i *Zakonom o sudovima za mladež*, ali zbog specifičnosti teme u ovomu radu stavljen je naglasak na *Zakon o sudovima za mladež*. *Kazneni zakon* donosi načela koja se trebaju primjenjivati prema svim skupinama počinitelja kaznenih djela, pa tako i prema maloljetnicima – načelo zakonitosti, načelo primjene blažeg zakona i vremensko važenje kaznenog zakonodavstva te načelo krivnje.⁶⁶ U ovomu poglavlju riječ je o temeljnim odredbama o položaju maloljetnika u *Zakonu o sudovima za mladež*, o maloljetničkim sankcijama i kazni maloljetničkog zatvora te posebnostima sudova za mladež.

3. 1. *Zakon o sudovima za mladež*

*Zakon o sudovima za mladež*⁶⁷ sadrži odredbe za mlade počinitelje kaznenih djela (maloljetnike i mlade punoljetnike) u materijalnom kaznenom pravu, odredbe o sudovima, o kaznenom postupku, o izvršavanju sankcija te propise o kaznenopravnoj zaštiti djece i maloljetnika.⁶⁸ U Republici Hrvatskoj kazneno zakonodavstvo se ne primjenjuje prema djetetu koje u vrijeme počinjenja kaznenog djela nije navršilo četrnaest godina.⁶⁹ U usporedbi s time, kanonsko zakonodavstvo izuzima od kaznene odgovornosti maloljetnike mlade od šesnaest godine, kako je navedeno u prethodnom poglavlju. O dobi za kriminalnu odgovornost maloljetnika donesene su odredbe u Pekinškim pravilima prema kojima dobna granica ne smije biti preniska – potrebno je uzeti u obzir emocionalnu, mentalnu i intelektualnu nerazvijenost male djece i razmotriti može li dijete živjeti u skladu sa moralnim i psihološkim komponentama kriminalne odgovornosti. Dijete se, na temelju svoje individualne razlučivosti i razumijevanja, može smatrati odgovornim za asocijalna ponašanja.⁷⁰ Definicija maloljetnika prema *Zakonu o sudovima za mladež* glasi da je maloljetnik „osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila četrnaest, a nije navršila osamnaest godina života, a mlađi punoljetnik je osoba koja je u vrijeme

⁶⁶ Usp. Sabina Mandić, Dora Dodig Hundrić, Neven Ricijaš, Mirta Kuharić: Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 39 (2018) 3, 1259-1268, ovdje 1262.

⁶⁷ *Zakon o sudovima za mladež* (Narodne novine 111/97, 27/98, 12/02).

⁶⁸ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 1.

⁶⁹ Usp. Anita Kurtović Mišić – Antonija Krstulović Dragičević, *Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti)*, Udžbenici Sveučilišta u Splitu, Split, 2014., str. 244.

⁷⁰ Usp. *United Nations standard minimum rules for the administration of juvenile justice*, Adopted by General Assembly resolution, 1985., str. 3.

počinjenja djela navršila osamnaest, a nije navršila dvadesetijednu godinu života.“⁷¹ Prema *Zakonu o sudovima za mladež* pravni položaj maloljetnika ovisi o tome kojoj kategoriji pripadaju: mlađim maloljetnicima (koji su u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršili 14, a nisu navršili 16 godina života) mogu se izreći samo odgojne mjere, dok se starijim maloljetnicima (koji su u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršili 16, a nisu navršili 18 godina) uz odgojne mjere može se izreći i kazna maloljetničkog zatvora. Osim toga, prema mlađim i starijim maloljetnicima mogu se primijeniti i sigurnosne mjere (uz odgojnu mjeru i kaznu maloljetničkog zatvora) psihijatrijskog liječenja, liječenja od ovisnosti o drogama, protjerivanja stranca iz zemlje i zabrane upravljanja motornim vozilom.⁷²

3. 2. Maloljetničke sankcije i kazna maloljetničkog zatvora

U primjeni odgojnih mjera prema maloljetnicima temeljno načelo kojim se treba voditi je načelo krivnje, koje donosi opće kazneno pravo, što znači da se sankcije mogu provesti samo prema maloljetnicima kojima se dokaže krivnja za počinjeno kazneno djelo.⁷³ Svrha maloljetničkih sankcija je pružanje zaštite, brige, pomoći i nadzora, utjecaj na njegov odgoj osiguranjem opće i stručne izobrazbe, razvijanje cjelokupne ličnosti i jačanje osobne odgovornosti maloljetnika, kako je izraženo u čl. 5. *Zakona o sudovima za mladež*. Vrste odgojnih mjera koje su propisane u *Zakonu o sudovima za mladež* dijele se u tri skupine: mjere upozorenja, mjere pojačanog nadzora i zavodske mjere i posebna odgojna mjera upućivanja u disciplinski centar.⁷⁴

U mjere upozorenja spadaju sudski ukor i posebne obveze, a izriču se kada je potrebno utjecati na maloljetnikovu osobnost i ponašanje upozorenjem, usmjeravanjem ili drugim primjerenim mjerama. Sudski ukor se izriče ako se iz maloljetnikova odnosa prema počinjenom kaznenom djelu i njegove spremnosti da ubuduće ne čini kaznena djela može zaključiti da će i samim prijekorom biti postignuta svrha odgojnih mjera. Pri izricanju sudskog ukora sud će predočiti maloljetniku društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice koje ono može imati na njega te da mu se može izreći teža sankcija u slučaju ponovnog počinjenja kaznenog djela. Posebne obveze sud može odrediti maloljetniku ako ocijeni da je primjerenim

⁷¹ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 2.

⁷² Usp. Anita Kurtović Mišić – Antonija Krstulović Dragičević, *Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti)*, str. 245.

⁷³ *Isto*, str. 245.

⁷⁴ *Isto*, str. 246.

nalozima ili zabranama potrebno utjecati na maloljetnika i njegovo ponašanje. Sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obveza, u trajanju najdulje do jedne godine: da se ispriča oštećeniku, da prema vlastitim mogućnostima popravi štetu nanесenu kaznenim djelom, da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja, itd.⁷⁵ Posebne obveze mogu se usporediti sa kaznenim pokorama iz kanonskoga prava kojima zakonodavac pokornika obvezuje na vršenje djela vjere, pobožnosti ili dobrotvornosti.⁷⁶

U mjere pojačanog nadzora spadaju pojačana briga i nadzor te pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi. One se izriču kada za maloljetnikov odgoj i razvoj treba poduzeti trajnije mjere uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno maloljetnikovo izdvajanje iz njegove životne sredine.⁷⁷ Pojačana briga i nadzor izriče se kada sud ocijeni da utjecaj roditelja ili skrbnika na odgoj, ponašanje i razvoj maloljetnikove ličnosti nije dovoljan za ostvarenje svrhe odgojnih mjera već je potrebno poduzeti trajnije mjere odgoja uz brigu i nadzor nadležne službe. Služba nadležna za provedbu mjere određuje stručnu osobu koja će u suradnji s maloljetnikom, roditeljima, skrbnikom, tijelima socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja, liječnicima i drugim stručnim osobama stalno utjecati na maloljetnikovu ličnost i ponašanje, brinuti se o njegovu liječenju i nadzirati ispunjenje njegovih obveza i dužnosti. Mjera pojačane brige i nadzora ne može trajati kraće od 6 mjeseci ili dulje od 2 godine.⁷⁸ Pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi izriče se kada sud ocijeni da je za ostvarenje svrhe odgojnih mjera potrebno poduzeti trajnije i intenzivnije mjere odgoja, posebno obrazovanjem i radnim osposobljavanjem uz nadzor odgojitelja i drugih stručnjaka, a nije potrebno maloljetnikovo potpuno i trajnije odvajanje iz dotadašnje sredine.⁷⁹ Uz navedene mjere postoji i posebna mjera upućivanja u centar za odgoj kada maloljetnik svojom krivnjom ne izvršava posebne obveze koje su mu izrečene ili odbija izvršenje mjere pojačanog nadzora.⁸⁰

Zavodske mjere izriču se kada prema maloljetniku treba poduzeti trajnije i intenzivnije odgojne mjere ili mjere liječenja uz njegovo odvajanje od dotadašnje sredine. Zavodske mjere primjenjuju se kao krajnje sredstvo i smiju trajati samo onoliko koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera.⁸¹ Upućivanje u odgojnu ustanovu sud će izreći kad je

⁷⁵ Isto, str. 246.

⁷⁶ Usp. Nikola Škalabrin, *Kaznene mjere u Crkvi*, str. 98.

⁷⁷ Anita Kurtović Mišić, Antonija Krstulović Dragičević, *Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti)*, Split, 2014., str. 246.

⁷⁸ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 11.

⁷⁹ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 12.

⁸⁰ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 13.

⁸¹ Anita Kurtović Mišić, Antonija Krstulović Dragičević, *Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti)*, str. 247.

maloljetnika potrebno izdvojiti iz sredine u kojoj živi i uz pomoć, brigu i nadzor odgojitelja i drugih stručnjaka omogućiti trajnije djelovanje na njegovu ličnost, razvoj i odgoj, osobito glede obrazovanja i radnog osposobljavanja.⁸² Prema *Zakonu o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje* odgojna mjera upućivanja u odgojnu ustanovu izvršava se u domu socijalne skrbi osnovanom za tu namjenu, a maloljetniku se osiguravaju različiti terapijski sadržaji i pomoć u socijalnom učenju ukoliko je to potrebno.⁸³ Upućivanje u odgojni zavod sud će izreći kada je maloljetnika nužno odvojiti od dotadašnje sredine, a s obzirom na izražene poremećaje ponašanja i nedovoljnu spremnost da prihvati odgojne utjecaje potrebno je primijeniti pojačanje mjere odgoja. Pri odlučivanju o izricanju ove mjere sud će uzeti u obzir težinu i narav počinjenog djela i okolnost jesu li prema maloljetniku prije bile izrečene odgojne mjere ili kazna maloljetničkog zatvora.⁸⁴ Tijekom izvršavanja ove mjere prema maloljetniku se provode pojačane mjere odgoja. Pojačanim mjerama odgoja smatraju se socijalno-pedagoški, psihološki i medicinski postupci te mjere nadzora i osiguranja kojima odgojitelji utječu na osobnost maloljetnika, njegovo ponašanje, pravilan tjelesni i duševni razvoj, osobito glede stjecanja obrazovanja, pozitivnih životnih navika i radnog osposobljavanja.⁸⁵ Mjera upućivanja u posebnu odgojnu ustanovu izriče se maloljetnicima s psihofizičkim oštećenjima umjesto upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojni zavod ili umjesto sigurnosne mjere obveznog psihijatrijskog liječenja ako se ta svrha može postići u posebnoj odgojnoj ustanovi.⁸⁶

Važno je naglasiti da će pri izboru odgojne mjere sud uzeti u obzir mnoge čimbenike: maloljetnikovu dob, tjelesnu i duševnu razvijenost, duševne osobine te osobne sklonosti, težinu i narav počinjenog djela, pobude iz kojih i okolnosti u kojima je djelo počinjeno, ponašanje nakon počinjenog djela i je li pokušao spriječiti nastupanje štetnih posljedica ili nastojao nadoknaditi počinjenu štetu, životne uvjete, obiteljske prilike, obrazovanje, odgoj i zdravstveno stanje i je li i prije počinio kaznena djela i je li mu već bila izrečena maloljetnička sankcija, tj. sve okolnosti koje utječu na izbor odgojne mjere kojom će se najbolje ostvariti svrha odgojnih mjera.⁸⁷

⁸² *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 14.

⁸³ Usp. *Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje* (Narodne novine 133-2823/2012), čl. 38. i 40.

⁸⁴ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 15.

⁸⁵ *Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje*, čl. 46.

⁸⁶ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 16.

⁸⁷ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 7.

Kazna maloljetničkog zatvora jedina je kazna u hrvatskom maloljetničkom kaznenom zakonodavstvu. Maloljetnički zatvor je kazna lišenja slobode s posebnostima u odnosu na uvjete izricanja, trajanje, svrhu i sadržaj sankcije. Izriče se starijim maloljetnicima za kaznena djela za koja je u zakonu propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, ako je s obzirom na narav i težinu djela i visoki stupanj krivnje potrebno izreći kaznu.⁸⁸ Što se tiče trajanja kazne, maloljetnički zatvor ne može biti kraći od šest i dulji od pet godina, a izriče se na pune godine i mjesece. Za kazneno djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za stjecaj najmanje dva kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset godina.⁸⁹ Pekinška pravila u pravilu 19.1. naglašavaju da bi trajanje institucionalnog tretmana maloljetnika trebalo biti svedeno na minimum, s obrazloženjem da su maloljetnici podložniji negativnim utjecajima lišavanja slobode i odvajanja od uobičajenog socijalnog okruženja.⁹⁰ Trajanje kazne trebalo bi biti onoliko dugo koliko je potrebno da se postigne rehabilitacijski i odgojni učinak. U čl. 27. *Zakona o sudovima za mladež* donesena je odredba o pridržaju izricanja maloljetničkog zatvora, koji je ekvivalentan uvjetnoj osudi za odrasle počinitelje, s razlikom u tome da se kod pridržaja izricanja maloljetničkog zatvora odlaže izricanje kazne, a kod uvjetne osude kazna je izrečena ali je odgođeno njeno izvršavanje. Pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora može se shvatiti kao upozorenje mladom počinitelju kaznenog djela koje će ga odvratiti od ponovnog počinjenja kaznenog djela. Uz pridržaj sud može izreći jednu ili više posebnih obveza, odgojne mjere pojačanog nadzora te sigurnosne mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja ili liječenja od ovisnosti.⁹¹ Kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u specijaliziranoj kaznionici za maloljetnike, a iznimno u specijaliziranom odjelu za maloljetnike⁹². Položaj maloljetnika u maloljetničkim zatvorima i odgojnim zavodima uređen je i međunarodnim dokumentom pod nazivom *United Nation rules for the protection od juveniles deprived of their liberty*⁹³ (poznatiji kao „La Habana rules“).

⁸⁸ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 23.

⁸⁹ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 24.

⁹⁰ Usp. *United Nations standard minimum rules for the administration of juvenile justice*, Adopted by General Assembly resolution, 1985., str. 12.

⁹¹ Usp. Anita Kurtović Mišić, Antonija Krstulović Dragičević, *Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti)*, str. 249.

⁹² *Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje*, čl. 53.

⁹³ U tom dokumentu donose se odredbe koje imaju rehabilitacijski učinak, tj. pomažu maloljetnicima u izgradnji osobne odgovornosti kako bi se prestankom kazne mogli vratiti u društvo kao radno sposobne i odgovorne osobe. Neke od tih odredbi su edukacija primjerena dobi i sposobnosti maloljetnika, sportske i druge aktivnosti i programi koji imaju povoljan utjecaj na odgoj maloljetnika. Naglašeno je i da bi zatvaranje maloljetnika trebala biti zadnja mjera. (Usp. *United Nations rules for the protection of juveniles deprived of their liberty*, Adopted by General Assembly resolution 45/113, 1990.).

3. 3. Posebnosti sudova za mladež

Sudovi za mladež sude u kaznenim predmetima maloljetnika, a nadležnost suda za mladež prestaje s navršenom dvadesetčetnom godinom života.⁹⁴ Formiranje posebnih maloljetničkih sudova inspirirano je idejom humanijeg pristupa prema maloljetnicima na početku 20. st., tj. napretkom psihologije i drugih znanosti o čovjeku došlo se do spoznaje da se prema maloljetnicima ne može postupati na jednaki način kao prema punoljetnim osobama na sudu, zbog njihove osjetljive psihe i posljedica koje suđenje ostavlja na njihovu osobnost i razvoj.⁹⁵ U maloljetničkom pravosuđu sukobljavaju se potreba za efikasnim kažnjavanjem maloljetnih počinitelja s nastojanjem da im se istodobno pomogne i pruži zaštita zbog njihove dobi i psihofizičke nerazvijenosti. U većini država miješaju se elementi socijalnog (*welfare*) i pravosudnog (*justice*) modela, tako da većinom postoji mješoviti (*welfare – justice*) model pravosudnog sustava. U socijalnom (*welfare*) modelu maloljetničke sankcije izriču se odlukom suda i drugih nadležnih tijela (tužitelj, socijalni radnik) nakon neformalno provedenog postupka u kojem ne postoje čvrsta jamstva za maloljetne počinitelje. Trajanje sankcije nije unaprijed određeno, nego ovisi o uspjehu maloljetnika tijekom izvršenja. U pravosudnome (*justice*) modelu postupanje prema maloljetnicima oslanja se na načela općeg kaznenog prava, odnosno provodi se formalni kazneni postupak pred specijaliziranim sudovima u kojem maloljetnik ima sva procesna prava kao i punoljetna osoba. U takvom sustavu trajanje sankcije je unaprijed određeno, a izriče se temeljem stupnja krivnje i težine počinjenog kaznenog djela.⁹⁶ U većini europski zemalja, pa tako i u Hrvatskoj, na snazi je mješoviti (*welfare – justice*) model maloljetničkog pravosuđa sa specijaliziranim sudovima.

Sudovi za maloljetnike mogu se ustrojiti u okviru redovnog pravosuđa (sudovi opće nadležnosti) kao integralni dio općeg sudskog sustava u zemlji ili izvan njega kao specijalizirano pravosuđe, tj. kao posebna i samostalna vrsta sudova. Oblici sudova mogu se razvrstati u četiri skupine: posebni i specijalizirani sudovi za maloljetnike koji su organizacijski i prostorno odvojeni od redovnih sudova, sa specijaliziranim osobljem i pomoćnim službama u okviru suda ili izvan njega, sudovi za maloljetnike kao posebna odjeljenja specijalnih sudova, npr. obiteljskih sudova (*family courts*), sudovi za maloljetnike kao posebna odjeljenja (odjeli,

⁹⁴ Zakon o sudovima za mladež, čl. 35.

⁹⁵ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, Sudovi za mladež: ustrojstvo, sastav i nadležnost prema Zakonu o sudovima za mladež, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16 (2009) 2, 857-894, ovdje 858.

⁹⁶ Usp. Ivana Radić, *Sustav maloljetničkih sankcija*, Pravni fakultet, Zagreb, 2016., str. 95-96.

vijeća) redovnih sudova opće nadležnosti (oblik koji je najviše zastupljen u europskim zemljama) i redovni kazneni sudovi koji sude i maloljetnicima.⁹⁷

Zakon o sudovima za mladež usvojio je europski kontinentalni model maloljetničkog suda prema kojem maloljetnicima sude vijeća za mladež koja se formiraju u posebnim odjelima u okviru sudova opće nadležnosti. Odredbe o ustroju sudova za mladež donesene su u čl. 36. *Zakona o sudovima za mladež* prema kojemu se u općinskim sudovima u sjedištu županijskog suda i u županijskim sudovima trebaju ustrojiti odjeli za mladež koji se sastoje od vijeća za mladež, sudaca za mladež, sudaca porotnika za mladež, istražnih sudaca za mladež i stručnih suradnika.⁹⁸ Što se tiče sudaca za mladež u općinskim i županijskim sudovima i državnih odvjetnika koji postupaju pred tim sudovima (državni odvjetnici za mladež) oni moraju imati izražena nagnuća za odgoj, potrebe i probitke mladeži, te vladati osnovnim znanjima s područja kriminologije, socijalne pedagogije i socijalne skrbi za mlade osobe.⁹⁹ I za suce porotnike traži se da imaju znanja i iskustva u postupanju s maloljetnim osobama.¹⁰⁰ Suci porotnici za mladež imenuju se iz reda profesora, učitelja, odgojitelja i drugih osoba koji imaju iskustva u odgoju mladih osoba.¹⁰¹ Vijeće za mladež sastavljeno je od (najmanje) jednog suca za mladež kao suca profesionalca i dva suca porotnika za mladež kao sudaca laika. Sastav vijeća za mladež ovisi o vrsti suda (općinski, županijski ili Vrhovni sud), vrsti postupka (prvostupanjski, drugostupanjski, trećestupanjski postupak odnosno izvanraspravno odlučivanje) i o tome sudi li se maloljetniku, mlađem punoljetniku ili punoljetnom počinitelju kaznenog djela na štetu maloljetnika. Prema *Zakonu o sudovima za mladež*, vijeće za mladež isključivo je nadležno suditi maloljetniku za sva kaznena djela bez obzira na njihovu težinu, kao i mlađim punoljetnim osobama i odraslim počiniteljima kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika (pod odraslim počiniteljima smatraju se osobe koje su u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršile 21 godinu).¹⁰² Jasno je da je svrha vijeća za mladež, sastavljenog od stručnih osoba sa dostatnim pedagoškim i psihološkim znanjima, pružiti maloljetnicima bolji tretman pred sudovima, bez strogoće redovnih kaznenih postupaka, čime se maloljetnike želi zaštititi od negativnih posljedica za njihov razvoj i psihičko zdravlje kojima bi mogli biti izloženi pred sudovima.

⁹⁷ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, Sudovi za mladež: ustrojstvo, sastav i nadležnost prema Zakonu o sudovima za mladež, str. 861-862.

⁹⁸ Usp. *Isto*, str. 866.

⁹⁹ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 37.

¹⁰⁰ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, Sudovi za mladež: ustrojstvo, sastav i nadležnost prema Zakonu o sudovima za mladež, str. 867.

¹⁰¹ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 40.

¹⁰² Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, Sudovi za mladež: ustrojstvo, sastav i nadležnost prema Zakonu o sudovima za mladež, str. 868-869.

U kanonskom zakonodavstvu ne postoje specijalizirani sudovi za mladež u okviru nadležnih sudova¹⁰³ koji bi bili zaduženi za postupanja prema maloljetnicima jer kanonsko zakonodavstvo određuje drugu kategoriju odnosa. No, u nadležnosti biskupskih konferencija i pojedinih biskupija mogu se osnivati povjerenstva i uredi za zaštitu maloljetnika i ranjivih osoba (Povjerenstvo Hrvatske biskupske konferencije) koji daju smjernice za zaštitu položaja maloljetnika u Crkvi.¹⁰⁴

Zaključno, važno je naglasiti da osim odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora u europskom maloljetničkom pravosuđu sve veći je trend provođenje restorativne pravde (*restorative justice*). Restorativna pravda podrazumijeva proces u kojem se sve stranke koje su uključene u određeni prijestup sastaju kako bi kolektivno odlučile kako postupati s posljedicama prijestupa. Cilj restorativne pravde je zajedničkom suradnjom razriješiti konflikt nastao kaznenim djelom, tj. ispraviti učinjeno, na temeljima reparacije, a sudjeluju svi koji su na bilo koji način uključeni u incident. Restorativna pravda može se vršiti medijacijom između žrtve i počinitelja (*victim – offender mediation*) ili putem sankcija koje zahtijevaju ispriku počinitelja žrtvi.¹⁰⁵

U većini europskih zemalja vrijedi pravilo da je lišenje slobode maloljetnika krajnja mjera. Zbog toga su provedene brojne reforme u maloljetničkom pravosuđu kojima se prednost daje alternativnim mjerama poput naknade štete, rada za opće dobro, nagodbe između oštećenika i počinitelja i sl. Navedene alternativne mjere izvršavaju se u okviru sustava socijalne skrbi umjesto pod okriljem kaznenog pravosuđa.¹⁰⁶ Sprovođenje alternativnih mjera, poput rada za opće dobro, vjerojatno je puno korisnije za odgoj mlade osobe, za izgradnju odgovornosti i stvaranje radnih navika, a nema negativne utjecaje na razvoj i ne potiče stigmatizaciju maloljetnika, kako bi bilo u slučaju izvršavanja kazne maloljetničkog zatvora. Primjena alternativnih mjera u skladu je i sa načelom supsidijariteta prema kojemu se maloljetniku neće izreći odgojna mjera koja u većoj mjeri zadire u njegova prava i slobode (kao što su zavodske mjere) ako se svrha odgojnih mjera može ostvariti blažom mjerom. Zavodske mjere se primjenjuju ako se svrha odgojnih mjera ne može ostvariti nekom mjerom izvaninstitucionalnog karaktera.

¹⁰³ Različiti stupnjevi i vrste sudova, u: Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 50-79.

¹⁰⁴ Povjerenstvo HBK za zaštitu maloljetnika i ranjivih osoba: <https://hbk.hr/pravilnik-o-radu-i-ustroju-povjerenstva-hbk-za-zastitu-maloljetnika-i-ranjivih-osoba/> (pristup 7. 1. 2022.).

¹⁰⁵ O primjeni restorativne pravde opširnije u: Ivana Radić, *Sustav maloljetničkih sankcija*, str. 293-300. ; Frieder Duenkel, *Juvenile justice systems in Europe – reform developments between justice, welfare and „new punitiveness“*, u: *Kriminologijos Studijos* (2014), str. 38-39.

¹⁰⁶ Usp. Ivana Radić, *Sustav maloljetničkih sankcija.*, str. 96.

4. POSTUPNIČKA PRAVA MALOLJETNIKA – USPOREDNA ANALIZA DVAJU PRAVNIH SUSTAVA

Maloljetnici, kao zasebna kategorija fizičkih osoba u pravnim sustavima, ostvaruju neka posebna prava u sudskim i istražnim postupcima, a koja imaju svrhu zaštititi maloljetnu osobu od formalnosti redovitog kaznenog postupka kakav je prema punoljetnim počiniteljima kaznenih djela, kako ne bi došlo do etiketiranja i negativnih utjecaja na psihički razvoj malodobne osobe. U ovom poglavlju riječ je o usporedbi prava koja su maloljetnicima omogućena u kaznenim postupcima u *Zakoniku kanonskoga prava* i *Zakonu o sudovima za mladež*, o vlastitostima kanonskog kaznenog postupka i postupka pred sudovima za mladež (*Zakon o sudovima za mladež*) i o ulozi stručnjaka izvanpravne struke u postupcima s maloljetnicima.

4. 1. *Vlastitosti kanonskog kaznenog postupka i postupka pred sudovima za mladež*

Knjiga VII. *Zakonika kanonskoga prava* nosi naslov *Postupci (De processibus)* i u njoj su donesene odredbe o sudstvu općenito, parničnom suđenju, kaznenom postupku i drugim postupcima. Parnica (*causa*) je „prijepor ili spor za koji se mjerodavna vlast poziva da ga razriješi putem primjene zakona (osnovno ili normativno pravo).“¹⁰⁷ Postupak (*processus*) je „suđenje u svom odvijanju ili tijeku (*processus iudicii* – postupak suđenja): označava put (*iter*) ili niz čina preko kojih suđenje dolazi do svog zaključka.“¹⁰⁸ Parnično suđenje¹⁰⁹ (kann. 1501-1670) je suđenje čija je svrha obrana prava fizičkih ili pravnih osoba ili utvrđivanje pravnih činjenica. Sam postupak se odvija kroz 5 faza. Prvo je uvodna faza koja obuhvaća podnošenje tužbe i utvrđivanje spornog predmeta, drugo je istražna ili dokazna faza u kojoj stranke iznose svoje dokaze i rješavaju sporove koji bi se mogli pojaviti, treće je raspravna faza u kojoj stranke iznose svoje obrane i replike kojima se dodaju primjedbe i replike branitelja veze i promicatelja pravde, četvrta je odlučujuća faza u kojoj sudac izdaje presudu koja rješava parnicu i peta je izvršna faza u kojoj se presuda primjenjuje u prilog pobjedničke stranke. U samoj uvodnoj fazi sudac treba izvršiti tri stvari koje se odnose na: prihvaćanje tužbe, poziv tužene stranke i utvrđivanje spornog predmeta.

¹⁰⁷ Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 29.

¹⁰⁸ *Isto*, str. 29.

¹⁰⁹ *Usp. Isto*, str. 117-119.

Kazneni postupak (kann. 1717-1731) u svojoj formi oponaša nacrt parničnog postupka i nadahnjuje se orijentacijskim načelima zakonodavnog podnašanja Crkve u toj materiji.¹¹⁰ Objekt kaznenog postupka su kažnjiva djela s obzirom na nametanje ili proglašenje kazne predviđene zakonom. Kažnjivo djelo (*delictum*) je „prekršaj kaznenog zakona ili crkvene kaznene zapovijedi, teško ubrojivo zbog zle namjere ili nemara (kan. 1321. § 1).“¹¹¹ Da bi se kazneni postupak uopće mogao pokrenuti potrebna je osnovana sumnja o počinjenju kažnjivog djela, koja se stječe samo ako je kažnjivo djelo javno. Javnost o kojoj je tu riječ je pravna javnost. Kažnjivo djelo koje je predmet kanonskog kaznenog postupka je ono koje se može dokazati na izvanjskom području a koje je predviđeno zakonom ili zapovijedu. Kanonski kazneni postupak odvija se dvije faze: prva je prethodna istraga (kann. 1717-1719) koja ima za cilj utvrditi utemeljenost pokazatelja kažnjivog djela koje terete neku osobu; druga faza je sam postupak upravnog ili sudskog karaktera u kojem se odvija formalna istraga i donosi presuda. Sama istraga, o kojoj je riječ u kan. 1717. §§ 1-3, pretpostavlja da pokazatelji protiv neke osobe imaju određenu čvrstoću. Riječ je o dvostrukom elementu kažnjivog djela: objektivni element (stvarno izvanjsko kršenje nekog crkvenog kaznenog zakona ili zapovijedi) i subjektivni element (velika ubrojivost zbog zle namjere ili nemara počinitelja, izuzimajuće, otežavajuće i ublažavajuće okolnosti). Istraga se izostavlja ako se pokaže da je suvišna zbog očitosti činjenica. Sama istraga se obavlja s velikom razboritošću i oprezom, vodeći računa o dobrom glasu oštećenika, na koji on ima pravo, koji bi mogao doći u pitanje ako se istraga površno i neoprezno provodi.¹¹²

Što se tiče odvijanja kaznenog postupka, može se slijediti dvostruki put: upravni i sudski. Upravni postupak završava odlukom, sudski presudom. Kada se vodi upravni postupak ordinarij ima trostruku obvezu (kan. 1720.): prvo, priopćiti okrivljenoj stranci optužbu i dokaze i dati joj mogućnost da se brani, osim ako okrivljenja stranka zanemari pristupiti; drugo, pomno razmotriti s dvojicom prisjednika sve dokaze, razloge i obrane okrivljenog; treće, donijeti odluku, prema odredbi kann. 1342-1350, ako se sa sigurnošću utvrdilo kažnjivo djelo (protiv odluke je dopušten utok, prema odredbi kann. 1732-1739, koji ima obustavni učinak). Za pokretanje sudskog postupka (kann. 1721-1728) prijeko je potrebna tužba ili zahtjev tužitelja kojega podnosi promicatelj pravde putem posebne tužbe sastavljene prema odredbi kann. 1502. i 1504. (u tužbi mora biti iznesen sporni predmet i zahtjev da sudac uređuje, kao i činjenice i dokazi kojima se potkrepljuju izjave tužitelja). Promicatelj pravde ima kod kaznenih postupaka

¹¹⁰ Usp. *Isto*, str. 309.

¹¹¹ *Isto*, str. 310.

¹¹² Usp. *Isto*, 310-312.

dužnost tužitelja. Kan. 1723. određuje da sudac mora potaknuti okrivljenu stranku da sebi postavi odvjetnika. Ako optužena stranka propusti to učiniti, sam sudac će postaviti odvjetnika prije utvrđivanja spornog predmeta. Prema kan. 1724. promicatelj pravde ima ovlast da se u bilo kojem stupnju suđenja odrekne tijeka parnice, na nalog i s pristankom ordinarija. Kan. 1727. §§ 1-2 donosi odredbu o ovlasti i pravu priziva koji pripadaju okrivljenoj stranci i promicatelju pravde. Promicatelj pravde može uložiti priziv kad god smatra da nije dovoljno zajamčen popravak sablazni ili uspostava pravednosti.¹¹³

Zakon o sudovima za mladež donosi odredbe o postupku prema maloljetnicima u čl. 43. – 90. Na samom početku dijela zakona o postupcima, u čl. 44. donesena je odredba u kojoj stoji da se kazneni postupak obustavlja ako se utvrdi da osoba u vrijeme počinjenja kaznenog djela nije navršila četrnaest godina života (tj. ako je još dijete). U tom slučaju podaci o počinitelju i djelu dostavljaju se centru za socijalnu skrb.¹¹⁴ U usporedbi s time, u kanonskom zakonodavstvu osobe mlađe od osamnaest godina ne mogu sudjelovati u postupcima, osim preko roditelja ili skrbnika (kan. 1478.). Kazneni postupak prema maloljetniku pokreće se za sva kaznena djela samo na zahtjev državnog odvjetnika.¹¹⁵ Državni odvjetnik u postupcima s maloljetnicima ima sličnu ulogu kao promicatelj pravde u kanonskom kaznenom postupku, tj. može pokrenuti ili obustaviti postupak. Maloljetnika se na sud poziva preko roditelja ili zakonskog zastupnika, osim ako to nije moguće zbog potrebe hitnog postupanja i drugih okolnosti, a na sud ga dovode službenici redarstvenih vlasti u civilnoj odjeći, osim u slučajevima opasnih počinitelja ili najtežih kaznenih djela.¹¹⁶ Iz navedene odredbe jasno je da se i prije samoga postupka s maloljetnicima vodi računa o njihovoj osjetljivosti i mogućim traumama ako bi se prema njima postupalo okrutno i isto kao prema odraslima. Tijela koja sudjeluju u postupku prema maloljetniku i druga tijela i ustanove od kojih se traže obavijesti, izvješća ili mišljenja (centar za socijalnu skrb) dužna su najhitnije postupati kako bi se postupak što prije završio.¹¹⁷ Zahtjev za neformalnim, ubrzanim i pojednostavljenim postupkom proizlazi iz shvaćanja da bi izvođenje maloljetnika pred redovan kazneni sud i podvrgavanje strogoj i formalnoj sudskoj proceduri protiv odraslih okrivljenika moglo imati štetan utjecaj na odgoj maloljetnika. Zbog toga je postupak pred sudom za mladež i vijećem za mladež jednostavan i

¹¹³ Usp. *Isto*, str. 313-317.

¹¹⁴ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 44.

¹¹⁵ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 45.

¹¹⁶ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 50.

¹¹⁷ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 54.

ubrzan¹¹⁸, a formalizam je sveden na minimum. Hitnost postupanja prema maloljetnicima naglašena je i u Pekinškim pravilima u pravilu 20. 1.¹¹⁹ U slučaju da je maloljetnik sudjelovao u počinjenju kaznenog djela zajedno s punoljetnom osobom, sprovodi se razdvojeni i jedinstveni postupak.¹²⁰ Državni odvjetnik može nadležnom sudu podnijeti zahtjev za pokretanje pripremnog postupka.¹²¹ U pripremnom postupku prema maloljetniku, uz činjenice koje se odnose na kazneno djelo, posebno će se utvrditi godine maloljetnikova života, okolnosti potrebne za ocjenu njegove duševne razvijenosti, ispitat će se sredina i prilike u kojima maloljetnik živi i ostale okolnosti koje se tiču njegove ličnosti. Radi utvrđivanja tih okolnosti saslušat će se maloljetnikovi roditelji, skrbnici i druge osobe koje mogu dati potrebne podatke, a zatražit će se izvješće i centra za socijalnu skrb. Podatke o ličnosti maloljetnika pribavlja sudac za mladež, koji tu zadaću može povjeriti i centru za socijalnu skrb. Kad je za utvrđivanje maloljetnikova zdravstvenog stanja, duševne razvijenosti, psihičkih svojstava ili sklonosti potrebno da maloljetnika pregledaju vještaci, za takav pregled odredit će se liječnici, psiholozi ili pedagozi.¹²² Ispitivanje maloljetne osobe, kada je to potrebno, obavit će se uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe. Sudac za mladež može odobriti da u radnjama u pripremnom postupku budu nazočni predstavnik centra za socijalnu skrb i roditelji odnosno skrbnik maloljetnika. Kad su navedene osobe nazočne tim radnjama mogu stavljati prijedlog i upućivati pitanja osobi koja se ispituje, odnosno preslušava.¹²³ Za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju do pet godina ili novčana kazna državni odvjetnik može odlučiti da ne zahtijeva pokretanje kaznenog postupka iako postoji osnovana sumnja da je maloljetnik počinio kazneno djelo, ako smatra da ne bi bilo svrhovito da se vodi postupak prema maloljetniku s obzirom na narav kaznenog djela i okolnosti u kojima je djelo počinjeno, prijašnji život maloljetnika i njegova osobna svojstva.¹²⁴ „Pri odlučivanju o primjeni načela svrhovitosti državni odvjetnik mora, na temelju dostupnih podataka, ako su ispunjeni svi zakonski uvjeti, zaključiti kako se radi o maloljetniku prema kojem provođenje kaznenog postupka i izvršenje maloljetničkih sankcija da bi se utjecalo na njegov odgoj, pravilan razvoj i da bi ga se spriječilo u daljnjem činjenju kaznenih djela jednostavno nije svrhovito. Iako i vođenje kaznenog postupka prema maloljetniku može imati odgojni utjecaj, u takvim

¹¹⁸ Zahtjev za žurnim postupkom izražen je i u *Obiteljskom zakonu* u postupcima u kojima se odlučuje o osobnim pravima djeteta. (Usp. *Obiteljski zakon*, Narodne novine 103/15, 98/19, čl. 347. st. 1.).

¹¹⁹ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, Kamo ide hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo? – 1.dio, u: *Zbornik radova Pravnoga fakulteta u Splitu*, 47 (2010) 3, 605-620, ovdje 618-619.

¹²⁰ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 60.

¹²¹ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 68. st. 1.

¹²² *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 70. st. 1-4.

¹²³ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 71. st. 2.

¹²⁴ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 63.

slučajevima smatra se da se kazneni postupak ne bi trebao voditi zbog toga što je rizik od lošeg utjecaja kaznenog postupka na daljnji razvoj maloljetnikove ličnosti veći od eventualne koristi.¹²⁵ Državni odvjetnik odluku o nepokretanju postupka može uvjetovati spremnošću maloljetnika da prihvati jednu ili više posebnih obveza propisanih u čl. 9. *Zakona o sudovima za mladež*.¹²⁶ Kad predsjednik vijeća primi prijedlog državnog odvjetnika i ustanovi da ne bi bilo svrhovito daljnje vođenje postupka, zatražit će da o tome odluči vijeće za mladež višeg suda. Vijeće može obustaviti postupak prema maloljetniku ili odlučiti da se postupak nastavi pred vijećem prvostupanjskog suda.¹²⁷ Na glavnu raspravu vijeća za mladež pozivaju se roditelji maloljetnika, odnosno skrbnik i predstavnik centra za socijalnu skrb. Osim maloljetnika, na glavnoj raspravi mora biti nazočan i državni odvjetnik, a u slučajevima obvezne obrane i branitelj.¹²⁸ Prije samog donošenja odluka u postupku prema maloljetnicima nužno je poznavanje maloljetnikove ličnosti i njegovih obiteljskih i socijalnih prilika, to je zapravo *conditio sine qua non* za donošenje pravilne odluke državnog odvjetnika ili suda za mladež.¹²⁹

4. 2. Postupnička prava – usporedba

4. 2. 1. Sposobnost maloljetnika za sudjelovanje u kanonskim i civilnim postupcima

Opće je načelo, koje je izneseno u kan. 1478. § 1, da maloljetnici i oni koji nisu sposobni služiti se razumom mogu nastupati na sudu samo preko svojih roditelja ili zaštitnika ili skrbnika, osim u duhovnim parnicama, u kojima mogu nastupati osobno ako su navršili četrnaest godina, inače preko skrbnika kojega postavi sudac (§ 3). Generalno gledano, da bi fizička osoba mogla nastupati na sudu potrebno je da posjeduje: pravnu sposobnost (zajamčenu svim krštenim osobama u Crkvi), procesnu sposobnost (sposobnost nastupati na sudu svojstvena punoljetnim osobama koje nemaju urođenih prepreka u uporabi razuma, jedan vid djelatne sposobnosti koji se tiče parnice) i aktivnu legitimaciju odnosno pravni interes koji se odnosi na pravno uspostavljen odnos između osobe i pravne radnje u predmetu.¹³⁰

¹²⁵ Ivana Radić, *Sustav maloljetničkih sankcija*, str. 311.

¹²⁶ Usp. *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 64.

¹²⁷ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 79. st. 1-2.

¹²⁸ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 82. st. 2-3.

¹²⁹ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, *Kamo ide hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo? – 1.dio*, str. 607-608.

¹³⁰ Usp. G. Paolo Montini, *La difesa dei diritti dei minori in giudizio* (can. 1478 §§ 1-3), str. 53.

Civilno zakonodavstvo donosi odredbe o procesnoj, tj. stranačkoj sposobnosti osobe (*ius standi in iudicio*) te parničnoj i poslovnoj sposobnosti. Stranačka sposobnost je svojstvo nekog pravnog subjekta da može biti nositeljem prava, dužnosti i tereta što ih utvrđuje parnično pravo, da može biti stranka, a kad su u pitanju zastupnici kao fizičke osobe i zastupnik u parnici.¹³¹ Ta se sposobnost priznaje samo onima kojima je priznata pravna sposobnost radi toga da im se omogući iskoristiti svoje ustavno i zakonsko pravo na sudsku zaštitu. Što se tiče maloljetnika, oni imaju pravnu i stranačku sposobnost, tj. pravo da tuže i budu tuženi.¹³² Parnična sposobnost je „sposobnost stranke da sama ili putem zastupnika koga je sama odredila poduzima sve radnje u postupku s valjanim postupovnopравnim učinkom, odnosno da se prema njoj izravno ili preko njezina zastupnika koga je sama odredila te radnje poduzimaju s takvim učinkom.“¹³³ Parnična sposobnost uvjetovana je poslovnom sposobnošću. Poslovna sposobnost je „svojstvo nekog pravnog subjekta, dakle fizičke i pravne osobe, da može vlastitim (svjesnim) očitovanjem volje stvarati pravne učinke, zapravo svojstvo nekog pravnog subjekta da može samostalno raspolagati svojim pravima i obvezama.“¹³⁴ Parnična sposobnost priznaje se postupno poslovno sposobnim fizičkim osobama. Fizička osoba poslovnu sposobnost stječe punoljetnošću (osamnaest godina prema hrvatskom zakonodavstvu). Djeca su do punoljetnosti materijalnopравno potpuno poslovno nesposobna (samim time i parnično nesposobna)¹³⁵, pa su i pravne radnje koje ona poduzimaju pravno nevaljane i kao takve ne proizvode nikakav učinak. Zbog toga su zakonski zastupnici (roditelji, posvojitelji, skrbnici) ti koji zastupaju djecu te nadomještaju materijalnopравnu volju koju ta djeca nisu sposobna sama oblikovati.¹³⁶

U kanonskom zakonodavstvu, kan. 1478. § 1 iznosi pretpostavku da maloljetnik nema dovoljno diskrecijskog prava i procesne sposobnosti da osobno djeluje i iznosi obranu na sudu te zbog toga predviđa da ga na sudu predstavlja treća osoba, koja posjeduje procesnu sposobnost, odnosno sposobnost razumijevanja onoga što na sudu treba poduzeti. Prva osoba kvalificirana za zastupanje maloljetnika je roditelj, a u odsutnosti roditelja zastupanje maloljetnika dodjeljuje se zaštitniku (*tutor*) ili skrbniku (*curator ad litem*). Roditelj i zaštitnik imaju sva parnična prava koja pripadaju tužitelju i tuženiku u sudskom postupku: mogu iznijeti

¹³¹ Usp. Ivan Šimović, Utjecaj dobi na poslovnu i parničnu sposobnost, u: *Zbornik PFZ*, 61 (2011) 5, 1625-1686, ovdje str. 1626.

¹³² Usp. *Isto*, str. 1627.

¹³³ *Isto*, str. 1628.

¹³⁴ *Isto*, str. 1628.

¹³⁵ Prema hrvatskim zakonima, navedenoj kategoriji ne pripadaju maloljetne osobe koje su s navršениh šesnaest godina sklopile brak ili postale roditeljima, na temelju čega mogu steći potpunu poslovnu i parničnu sposobnost, kao i maloljetnici koji su se zaposlili, a to mogu s navršениh petnaest godina i uz pristanak roditelja. (Usp. *Isto*, str. 1630.).

¹³⁶ Usp. *Isto*, str. 1629-1630.

uvodnu tužbu slučaja, nastupati u predmetu kao tuženici, dati mandat odvjetniku za provođenje procesa, intervenirati u postupku prigodnim radnjama, prigovorima i svakim drugim zahtjevom koji je na teret tužitelja ili tuženika. U svakom slučaju, treba biti jasno da u postupcima maloljetnik i dalje ostaje tužitelj ili tuženik.¹³⁷ Iznimka su duhovne parnice i one s njima povezane, u kojima maloljetnik može nastupati sam ako je navršio četrnaest godina (kan. 1478. § 3). Dob od četrnaest godina je postavljena kao granica za pravo maloljetnika na svjedočenje, o čemu će u daljnjem tekstu biti riječ. Kan. 1478. može se primijeniti i na kanonski kazneni postupak. Kako je već prije navedeno, maloljetnik tek s navršenih šesnaest godina postaje podložan kaznenim mjerama u Crkvi (usp. kan. 1323.). Maloljetniku, mlađem od šesnaest godina, se može dopustiti da samostalno sudjeluje u kaznenom postupku ako sudac ocijeni da je maloljetnik stekao dovoljnu zrelost da se suoči s kaznenim postupkom kao okrivljenik. Prema tome, optuženi maloljetnik može sam djelovati i braniti se te imati pravo na slobodan izbor odvjetnika, osim u slučajevima kada sudac ne priznaje procesnu sposobnost pa se maloljetniku dodijeli skrbnik odgovoran za imenovanje kvalificiranog odvjetnika.¹³⁸ U civilnom zakonodavstvu, prema *Zakonu o parničnom postupku* sud će postaviti tuženiku privremenog zastupnika¹³⁹ ako tuženik nije parnično sposoban, a nema zakonskog zastupnika, kao što je u slučaju maloljetnika bez roditelja, odnosno staratelja.¹⁴⁰ Iz navedenog proizlazi da je prvo pravo maloljetnika glede sudskih postupaka da može nastupati, preko zakonitih zastupnika, kao tužitelj ili tuženik u kanonskim i civilnim kaznenim postupcima.

4. 2. 2. Pravo na prijavu kaznenih djela

Sljedeće pravo koje je omogućeno maloljetniku, a nije definirano u kan. 1478. jest pravo na prijavu kaznenih djela. Odredba donesena u kan. 1717. definira da kad god ordinarij ima barem vjerojatnu obavijest o kažnjivom djelu može se oprezno raspitati osobno ili preko druge prikladne osobe o činjenicama, okolnostima te o odgovornosti. S obzirom da u navedenom kanonu nije definirana dob koju bi izvor informacije trebao imati, pretpostavka je da maloljetnik može ordinariju prijaviti zločine kojih je svjestan. Svjesnost o zločinu može proizaći iz

¹³⁷ Usp. G. Paolo Montini, *La difesa dei diritti dei minori in giudizio* (can. 1478 §§ 1-3) str. 54.

¹³⁸ Usp. *Isto*, str. 58.

¹³⁹ „Privremeni zastupnik (*curator ad litem*) je zakonski zastupnik kojega stranci u postupku, ako su za to ispunjene zakonom propisane pretpostavke, postavlja sud, te koji stranku zastupa samo u postupku za koji je postavljen i čije ovlasti prestaju završetkom tog postupka, odnosno pod određenim pretpostavkama i prije toga.“ (Jozo Čizmić, *Privremeni zastupnik u parničnom postupku*, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 36 (2015) 1, 595-616, ovdje. 595.)

¹⁴⁰ Usp. *Isto*, str. 602.

činjenice da je maloljetnik bio promatrač zločina ili da je postao svjestan zločina putem informacija koje je dao ili na bilo koji način stekao (naknadno je saznao da je počinjeno djelo kažnjivo crkvenim zakonom), a može proizaći iz činjenice da je maloljetnik sam bio suučesnik ili oštećena strana. Mogućnost prijave kaznenih djela ne kosi se s odredbama kan. 1478. jer je tužitelj u kaznenom postupku uvijek promicatelj pravde, a maloljetnik može imati kvalifikaciju okrivljenika u slučaju da je suučesnik i sam prijavljuje kazneno djelo.¹⁴¹ Kako je već prije navedeno, maloljetnik tek od navršene šesnaeste godine postaje subjekt kaznenih mjera u Crkvi (usp. kan. 1323.), tako da i u slučaju da je suučesnik kaznenog djela, kazneni postupak prema maloljetniku kao okrivljeniku ne bi se trebao pokretati. Slično je i u civilnom zakonodavstvu, gdje se postupak ne pokreće ako se utvrdi da osoba u vrijeme počinjenja kaznenog djela nije navršila četrnaest godina. U tom slučaju podaci o djelu i počinitelju dostavljaju se centru za socijalnu skrb.¹⁴² Postupak se pokreće u slučaju da je maloljetnik oštećenik u kaznenom postupku. U tom slučaju, kad prosudi da je radi osiguranja zakonitih interesa oštećenika opravdano postaviti opunomoćenika, na prijedlog suca za mladež može se maloljetniku postaviti opunomoćenik iz reda odvjetnika.¹⁴³

4. 2. 3. Pravo na svjedočenje

Pravo maloljetnika na svjedočenje u postupku u zakonodavstvu Republike Hrvatske zajamčeno je *Zakonom o kaznenom postupku* i *Zakonom o sudovima za mladež*. Maloljetnoj osobi koja nije navršila šesnaest godina poziv za svjedočenje uručuje se preko roditelja/skrbnika, dok se maloljetniku koji je navršio šesnaest godina poziv uručuje osobno, čime mu se priznaje pravo odlučivanja i postupanja.¹⁴⁴ Kada se postupa u kaznenim predmetima protiv počinitelja kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika, sudac za mladež i istražni sudac pri provođenju postupovnih radnji osobito će se obazrivo odnositi prema djetetu ili maloljetniku na čiju je štetu počinjeno kazneno djelo imajući u vidu njegovu dob, značajke ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov odgoj i razvoj.¹⁴⁵ Maloljetne osobe ne mogu biti nazočne za vrijeme glavne rasprave, a to potkrepljuje odredba koja govori da će se maloljetne osobe zadržati u sudnici samo onoliko

¹⁴¹ Usp. G. Paolo Montini, La difesa dei diritti dei minori in giudizio (can. 1478 §§ 1-3) str. 52.

¹⁴² *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 44.

¹⁴³ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 120.

¹⁴⁴ Usp. Lana Peto – Kujundžić, Dijete kao svjedok, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), 11 (2004) 1, 111-118, ovdje 112-113.

¹⁴⁵ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 119. st. 1.

koliko je to nužno te će se udaljiti sa zasjedanja. Time je zapravo izrečeno da za mlade osobe ispod osamnaest godina nije poučno da slušaju kaznene rasprave jer bi sadržaj onoga što se iznosi na raspravama (a posebno ako je riječ o seksualnim deliktima) mogao negativno utjecati na njihov razvoj.¹⁴⁶ Prema novim odredbama *Zakona o kaznenom postupku* ako se kao svjedok ispituje dijete oštećeno kaznenim djelom, ispitivanje se provodi uz pomoć psihologa, pedagoga i druge stručne osobe¹⁴⁷, o čijoj će ulozi biti riječ u nastavku rada. Istražni sudac će naložiti ispitivanje svjedoka, ako se kao svjedok ispituje dijete oštećeno kaznenim djelom, putem video i zvučne snimke. Tada će se ispitivanje provesti bez nazočnosti suca i stranaka u prostoriji gdje se dijete nalazi tako da mu stranke mogu postavljati pitanja putem istražnog suca te psihologa, pedagoga i druge stručne osobe.¹⁴⁸ Osim korištenja tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka, maloljetnici oštećeni kaznenim djelima iz čl. 117. *Zakona o sudovima za mladež*, mogu se ispitati u svojem stanu ili u nekom drugom prostoru u kojem borave ili u centru za socijalnu skrb.¹⁴⁹

Kanonsko zakonodavstvo, s druge strane, onemogućava u postupcima sudjelovanje maloljetnika u svojstvu svjedoka. Važno je naglasiti da svjedoke predlažu stranke u predmetu, a sudac odlučuje o njihovu prihvaćanju. U tom slučaju može se dogoditi da maloljetnik zatraži od suca da bude saslušan kao svjedok, pozivajući se na podatke koje posjeduje o slučaju, a o prijemu maloljetnog svjedoka odlučuje sudac (sam ili dekan ili, po žalbi, kolegij). U slučaju da maloljetnik nije navršio četrnaest godina i bude predložen za svjedoka, sudac za prihvaćanje svjedočenja mora donijeti odluku kojom opravdava korisnost njegova svjedočenja (usp. kan. 1550. § 1).¹⁵⁰ U slučaju da sudac odobri maloljetniku da sudjeluje kao svjedok u postupku, kanonski postupak dijeli neke sličnosti sa postupkom pred sudovima za mladež. Prije svega, sudac može odlučiti da se ispitivanje svjedoka može obaviti na nekom drugom prikladnom mjestu osim u sjedištu suda¹⁵¹ ako se pokaže da bi maloljetniku boravak na sudu bio nelagodan, isto kao što se umjesto pred sudom za mladež ispitivanje može obaviti u stanu ili centru za socijalnu skrb. Također, u kanonskim postupcima dopuštena je upotreba magnetofona (*machinae magnetophonicae*) uz uvjet da se odgovori svjedoka prepisu i da ih potpišu oni koji su dali iskaz.¹⁵² Navedene odredbe su korisne u slučaju da svjedočenju pristupa maloljetna

¹⁴⁶ Usp. Lana Peto – Kujundžić, *Dijete kao svjedok*, str. 113.

¹⁴⁷ Usp. *Isto*, str. 113.

¹⁴⁸ *Zakon o kaznenom postupku* (Narodne novine 110/97, 58/99, 112/99, 58/02), čl. 238. st. 5.

¹⁴⁹ Usp. Lana Peto – Kujundžić, *Dijete kao svjedok*, str. 114.

¹⁵⁰ Usp. G. Paolo Montini, *La difesa dei diritti dei minori in giudizio* (can. 1478 §§ 1-3), str. 53.

¹⁵¹ Usp. Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 166.

¹⁵² Usp. *Isto*, str. 172.

osoba koja nema iskustava pred crkvenim sudovima, a samo to iskustvo bi bilo stresno i imalo negativan odraz na ličnost maloljetnika.

4. 2. 4. Pravo na branitelja

Pravo na branitelja maloljetniku je zajamčeno u čl. 49. *Zakona o sudovima za mladež*. Tako je propisano da maloljetnik mora imati branitelja već pri prvom ispitivanju ako se postupak vodi za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora dulja od tri godine, a za ostala kaznena djela za koja je propisana blaža kazna, ako sudac za mladež ocijeni da je maloljetniku potreban branitelj. Ako sam maloljetnik, njegov zakonski zastupnik ili rođaci ne uzmu branitelja, postaviti će mu ga sudac po službenoj dužnosti. Kad ne postoje uvjeti za obveznu obranu, sudac za mladež može postaviti branitelja maloljetniku koji prema svom imovnom stanju ne može sam snositi troškove obrane, i to na maloljetnikov zahtjev ili na zahtjev njegova zakonskog zastupnika ili rođaka. Branitelj se postavlja po mogućnosti iz reda odvjetnika sa izraženim sklonostima i osnovnim znanjima u području odgoja i skrbi za mlade osobe. Maloljetnikov branitelj može biti samo odvjetnik.¹⁵³

Kanonsko zakonodavstvo priznaje maloljetnicima pravo na odvjetnika, ali s obzirom da su maloljetnici osobe koje nemaju dostatnu postupničku sposobnost, imenovanje odvjetnika pripada zaštitniku ili skrbniku.¹⁵⁴ Sudjelovanje odvjetnika propisano je kanonskim zakonom u kaznenom suđenju, u kojem odvjetnika postavlja sama stranka ili joj ga dodijeli sudac po službenoj dužnosti, i u parničnim suđenjima, ako se radi o maloljetnicima ili o suđenju u kojem je posrijedi javno dobro (u tim slučajevima sudac postavlja po službenoj dužnosti branitelja stranci koja ga nema).¹⁵⁵ U kan. 1483. propisani su vlastiti uvjeti koji se traže za odvjetnike¹⁵⁶, među kojima nisu navedeni posebna znanja i sklonosti za odgoj mladih osoba kako je to propisano u čl. 49. *Zakona o sudovima za mladež*, jer kanonsko zakonodavstvo ne poznaje osobu odvjetnika za mladež – u kanonskim postupcima odvjetnik je univerzalan za sve dobne skupine.

¹⁵³ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 49. st. 1-6.

¹⁵⁴ Usp. Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 102.

¹⁵⁵ Usp. *Isto*, str. 103.

¹⁵⁶ Vlastiti uvjeti koji se traže samo za odvjetnike jesu da mora biti katolik (osim ako dijecezanski biskup dopusti drukčije), doktor kanonskoga prava, što se ipak može nadoknaditi stručnošću u tom predmetu i mora imati odobrenje dijecezanskog biskupa koji je na čelu suda, osim ako se radi o odvjetnicima Konzistorija ili Rimske rote, koji mogu vršiti svoju službu u svim sudovima, izuzev eventualnog isključenja od strane dijecezanskog biskupa zbog posebnih razloga. (Usp. *Isto*, str. 104.).

4. 2. 5. Pravo na nazočnost roditelja ili skrbnika

Pravo na nazočnost roditelja ili skrbnika propisano je u Pekinškim pravilima u pravilu 15.2 u kojem stoji da su roditelji ili skrbnici ovlašteni sudjelovati u postupcima i da njihovo prisustvo može zahtijevati nadležna vlast (sud) ako bi to bilo u najboljem interesu maloljetnika, kao što im i sudjelovanje može biti uskraćeno ako sud uoči da postoje valjani razlozi za isključenje, koji su u interesu maloljetnika. Pravo roditelja ili skrbnika na sudjelovanje u postupku promatra se kao psihološka i emocionalna pomoć maloljetniku u sudskom procesu.¹⁵⁷ U kanonskom zakonodavstvu, u kan. 1559. donesena je odredba prema kojoj stranke ne mogu prisustvovati ispitivanju svjedoka, osim ako sudac, osobito kad se radi o privatnom dobru, smatra da im to treba dopustiti. Premda izričito nije navedeno pravo roditelja na prisutnost za vrijeme ispitivanje svjedoka, ukoliko je riječ o maloljetnoj osobi, iz navedenog kanona dalo bi se zaključiti kako sudac to pravo ipak može omogućiti maloljetniku, ako smatra da bi time pridonio kvaliteti maloljetnikova svjedočenja i smanjio stres i nelagodu za vrijeme ispitivanja. Ni u *Zakonu o sudovima za mladež* nigdje se izričito ne spominje pravo na nazočnost roditelja ili skrbnika, ali zakon poznaje niz pravila koja omogućavaju ostvarenje ovog prava maloljetnika. Prije svega, prema čl. 50. st.1. *Zakona o sudovima za mladež* maloljetnik se u pripremnom i postupku pred vijećem za mladež poziva preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika, tako da su oni upoznati s činjenicom da se prema maloljetniku vodi postupak kako bi mogli poduzimati potrebne mjere zaštite i pomoći za svoje dijete.¹⁵⁸ Sudac za mladež može odobriti da radnjama u pripremnom postupku budu nazočni roditelji ili skrbnik maloljetnika i tada mogu postavljati pitanja osobi koja se ispituje i stavljati prijedloge. Roditelji se pozivaju i na sjednicu vijeća za mladež i na glavnu raspravu. Ako se na glavnoj raspravi pred vijećem za mladež trebaju utvrđivati činjenice koje su važne za ocjenu duševne razvijenosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi, a koje su bitne za donošenje odluke o maloljetničkoj sankciji, sud će saslušati roditelje/skrbnika kao svjedoke i u tom slučaju nisu oslobođeni dužnosti svjedočenja. Iz svega navedenog jasno je da *Zakon o sudovima za mladež* u svim stadijima kaznenog postupka omogućava maloljetniku korištenje ovoga prava kako bi mu pružio maksimalnu zaštitu i osjećaj sigurnosti.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Usp. *United Nations standard minimum rules for the administration of juvenile justice*, Adopted by General Assembly resolution, 1985., str. 9.

¹⁵⁸ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 50. st. 1.

¹⁵⁹ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, Kamo ide hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo? – 2.dio, u: *Zbornik radova Pravnoga fakulteta u Splitu*, 47 (2010.) 4, 779-820., ovdje str. 786.

4. 2. 6. Pravo na žalbu

Pravo na žalbu priznato je maloljetnicima u čl. 87. *Zakona o sudovima za mladež* u punom opsegu kao i punoljetnim okrivljenicima u redovitom kaznenom postupku, uz jedinu razliku koja se odnosi na kraći rok žalbe (8 dana umjesto 15). Kraći rok žalbe služi ubrzanju postupka prema maloljetniku. Maloljetnik ima pravo na žalbu protiv presude kojom je izrečena kazna maloljetničkog zatvora, kao i protiv rješenja kojim je primijenjena odgojna mjera. Maloljetnikovi roditelji/skrbnik ili posvojitelji mogu podnijeti žalbu u korist maloljetnika i protiv njegove volje, ali odustati od podnesene žalbe mogu samo uz njegovu suglasnost.¹⁶⁰ Kanonski zakon priznaje strankama u postupku pravo priziva (*appellatio*) ako se smatraju oštećenima nekom presudom (kan. 1628), što podrazumijeva da i maloljetnik, preko zastupnika u postupku, ima pravo na priziv protiv donesene presude¹⁶¹. Pravo je priziva onemogućeno u zakonom točno određenim slučajevima.¹⁶²

4. 2. 7. Pravo na zaštitu privatnosti

Pravo na zaštitu privatnosti jedno je od izuzetno važnih prava u postupcima s maloljetnicima. Pravo na zaštitu privatnosti navedeno je u Pekinškim pravilima u pravilu br.8. u kojem stoji da se pravo maloljetnika na privatnost treba poštivati u svim stadijima postupka, kako bi se izbjegao pretjerani publicitet i etiketiranje, kao i to da se informacije o postupku koje bi mogle dovesti do identifikacije maloljetnike ne bi trebale objavljivati. Zaštita privatnosti maloljetnika važna je zato što su maloljetnici posebno osjetljivi na stigmatizaciju u javnosti kao delikventa ili kriminalca.¹⁶³ Prema čl. 55 *Zakona o sudovima za mladež* bez odobrenja suda ne smije se objaviti tijekom kaznenog postupka prema maloljetniku niti odluka donesena u tom postupku. Objaviti se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje, ali se tada ne smije navesti ime maloljetnika i ostali podaci na temelju kojih bi se moglo zaključiti o kojem maloljetniku je riječ.¹⁶⁴

Navedeno pravno na privatnost u kanonskom zakonu može se iščitati iz kan. 1470. § 1 u kojemu stoji da u sudnici za vrijeme odvijanja postupka mogu biti samo oni za koje zakon ili sudac utvrde da su potrebni za odvijanje postupka. Jasno je da je u crkvenom uređenju javnost

¹⁶⁰ Usp. *Isto*, str. 788.

¹⁶¹ Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 215.

¹⁶² Vidi *Zakonik kanonskoga prava*, kan. 1629.

¹⁶³ Usp. *United Nations standard minimum rules for the administration of juvenile justice*, Adopted by General Assembly resolution, 1985., str. 5.

¹⁶⁴ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 55. st. 1-2.

ograničena, bilo zbog same naravi parnica koje se odvijaju na crkvenim sudovima, a zahtijevaju veliki oprez (npr. kaznene parnice) bilo zbog činjenice da crkveni sud nema djelatnike pravosudne policije koji bi održavali red u slučaju nasilničkog ponašanja.¹⁶⁵

4. 2. 8. Pravo na pojednostavljeni i ubrzani postupak

Pravo koje je zajamčeno *Zakonom o sudovima za mladež*, a spominje se i u *Obiteljskom zakonu* je pravo maloljetnika na neformalan, ubrzan i pojednostavljen kazneni postupak. Zahtjev za takvom vrstom postupka proizlazi, kako je već prije izneseno, iz saznanja o štetnosti redovnog kaznenog postupka na razvoj maloljetnika. *Zakon o sudovima za mladež* sadrži cijeli niz odredaba kojima je svrha kazneni postupak pred sudom za mladež osloboditi suviše formalnosti i nepotrebne krutosti i što je moguće više pojednostavniti i ubrzati postupak, kako bi se postigao odgojni učinak još u tijeku postupka pred sudom.¹⁶⁶

U kanonskom zakonodavstvu ne spominje se vođenje pojednostavljenih kaznenih postupaka. Predviđen je usmeni parnični postupak (usp. kann. 1656-1659)¹⁶⁷, u kojemu je veća vjerojatnost za sudjelovanje maloljetnika negoli u kaznenom. Ipak ne treba zaboraviti da u slučajevima vjerojatnosti počinjanja kažnjivog djela, ordinarij može odlučiti o provođenju upravnog umjesto kaznenog postupka za utvrđivanje krivnje i izricanje kazne. Taj je postupak po svojoj strukturi manje formalan i manje krut.

4. 3. Uloga stručnjaka izvanpravne struke u postupcima s maloljetnicima

Zakonom o sudovima za mladež propisano je da sudovi za mladež imaju stručne suradnike: socijalne pedagoge, socijalne radnike i psihologe. Stručni suradnici u sudu u tijeku pripremnog postupka prema maloljetniku prikupljaju podatke o maloljetnikovoj ličnosti, na sjednici vijeća ili na glavnoj raspravi daju stručno mišljenje o vrsti sankcije koju bi bilo opravdano izreći, prikupljaju podatke o uspješnosti izvršenja odgojne mjere i daju mišljenje vijeću za maloljetnike o potrebi obustave ili zamjene odgojne kazne. Stručni suradnici u državnom odvjetništvu prikupljaju podatke potrebne državnom odvjetniku za donošenje odluke o svrhovitosti pokretanja postupka prema maloljetniku, te opravdanosti predlaganja obustave

¹⁶⁵ Usp. Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 93.

¹⁶⁶ Usp. Ante Carić, Ivana Kustura, *Kamo ide hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo?* – 1.dio, str. 617-618.

¹⁶⁷ O usmenom parničnom postupku više u: Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 235-242.

pripremnog postupka prema maloljetniku.¹⁶⁸ Stručni suradnici izvanpravne struke, da bi radili u sustavu pravosuđa, moraju imati potrebna znanja i vještine, u što ulazi: poznavanje biopsiosocijalne paradigme i posjedovanje interdisciplinarnih znanja iz medicine, psihologije, pedagogije, sociologije, prava, kriminologije, viktimologije, penologije, detaljno poznavanje *Zakona o sudovima za mladež, Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku, Zakona o prekršajima, Obiteljskog zakona* i niza drugih nacionalnih i međunarodnih propisa o zaštiti prava djece i maloljetnika.¹⁶⁹ Stručni suradnici prikupljaju podatke od centra za socijalnu skrb, zdravstva i škole da bi proveli vlastitu obradu maloljetnikove ličnosti. Uloga stručnih suradnika najbolje dolazi do izražaja kod svjedočenja maloljetne osobe, gdje se uloga stručnog suradnika ogleda u kompetenciji i vještini kojom procjenjuje primjerenost pitanja upućenog maloljetniku kako bi se izbjeglo prebacivanje odgovornosti na njega, diskreditiralo ga se kao žrtvu zbog nekih njegovih osobina ili mu se nametnuo osjećaj krivnje.¹⁷⁰

U kanonskom zakonu pomoć stručnjaka treba se upotrijebiti kad se god prema odredbi prava ili suca zahtijeva njihovo ispitivanje ili mišljenje, utemeljeno na pravilima struke i znanosti, da bi se dokazala neka činjenica ili razjasnila prava narav neke stvari (kan. 1574).¹⁷¹

¹⁶⁸ *Zakon o sudovima za mladež*, čl. 44.

¹⁶⁹ Usp. Davorka Lalić-Lukač, Kaznenopravna zaštita djece – uloga stručnjaka izvanpravne struke, u: *Dijete u pravosudnom postupku. Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava*, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu, Zagreb, 2012., str.54.

¹⁷⁰ Usp. *Isto*, str. 55-56.

¹⁷¹ Usp. Nikola Škalabrin, *Postupci*, str. 176.

ZAKLJUČAK

Iz navedenih odredbi kanonskoga prava i *Zakona o sudovima za mladež* možemo uočiti da se kanonsko i civilno zakonodavstvo po pitanju postupničkih prava maloljetnika s jedne strane razlikuju, a s druge strane dijele neke sličnosti. Jasno je uočljivo da je u *Zakonu o sudovima za mladež* položaj maloljetnika pred sudovima kvalitetnije uređen, ponajprije zbog primjene odredbi nekih međunarodnih dokumenata, kao što su Pekinška pravila i Konvencija o pravima djeteta. Hrvatsko maloljetničko pravosuđe, implementirajući odredbe međunarodnih dokumenata, stavlja veći naglasak na odgojni aspekt postupaka pred sudovima za mladež te vodi brigu o psihičkoj i fizičkoj (ne)razvijenosti maloljetnika i mogućim negativnim utjecajima sudskih postupaka na razvoj djeteta. Kanonsko zakonodavstvo ne poznaje jedinstvene postupke prema maloljetnicima kao civilno. Razloge za to nalazimo u tome da kanonsko zakonodavstvo maloljetnike promatra samo u sklopu fizičkih osoba u Crkvi sa svojim pravima i dužnostima kao vjernika laika i ne implementira odredbe međunarodnih dokumenata o pravima i zaštiti djeteta u svoje uređenje. Ipak zbog specifičnosti i same svrhe kanonskih zakona a to je spasenje duša, u kanonskoj sudskoj praksi maloljetne osobe i nisu oštećene tim nedostatkom. Razlog tomu su doista rijetki slučajevi kaznenopravne odgovornosti maloljetnika onda kad je zakon uopće i dopušta (16 do 18 godina starosti), a što se tiče parničnih postupaka, vidjeli smo da *Zakonik* predviđa samostalno nastupanje na sudu maloljetnicima s navršenih četrnaest godina života kada su u pitanju duhovne parnice. Drugim riječima, kada se odlučuje o duhovnim i s njima povezanim pravima maloljetnika (primjerice pravo na izbor životnoga staleža ili pravo na pristup sakramentima), *Zakonik* ih štiti i od utjecaja samih roditelja i skrbnika.

U radu su prikazana postupnička prava maloljetnika koja su u odredbama *Zakona o sudovima za mladež* jasno izražena, dok se iz odredbi *Zakonika kanonskoga prava* mogu zaključiti pažljivim čitanjem i tumačenjem određenih kanona (razlog tomu je nepostojanje posebnog poglavlja koje bi bilo posvećeno samo maloljetnicima). Prvo i osnovno, pravo na sudjelovanje u postupcima preko zastupnika, izravno je zajamčeno u oba zakona. Također, pravo na prijavu kaznenih djela, pravo na branitelja, pravo na žalbu, pravo na zaštitu privatnosti i pravo na svjedočenje omogućeni su maloljetnicima kao fizičkim osobama u Crkvi i kao građanima Republike Hrvatske. Pravo na nazočnost roditelja ili skrbnika tijekom postupka implicitno je sadržano u oba zakonodavstva, a pravo na pojednostavljen i ubrzan postupak zajamčeno je maloljetnicima u *Zakonu o sudovima za mladež* i *Obiteljskom zakonu*, dok

kanonski zakon pravo na jednostavniji usmeni parnični postupak predviđa pod točno određenim uvjetima ne razlikujući punoljetne od maloljetnih osoba.

Bez obzira na strukturalne razlike kanonskog i civilnog zakonodavstva, možemo zaključiti da oba sustava vode računa o psihičkoj (ne)razvijenosti malodobnih osoba i mogućem negativnom utjecaju postupka na maloljetnikovu osobnost i nastoje, svaki na svoj način, omogućiti kvalitetniji i manje rigorozan tretman maloljetnika. Kanonsko pravno uređenje to čini na sebi vlastit način, stavljajući na prvo mjesto duhovnu korist vjernika, posebno maloljetnika i imajući uvijek pred sobom vrhovnu normu - spasenje duša.

LITERATURA

A) Izvori:

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju* (28. listopada 1965.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

Zakonik kanonskoga prava s izvorima, proglašen vlašću Ivana Pavla II., Glas Koncila, Zagreb, 1996.

B) Knjige i skripte:

ANDRASSY, Juraj, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1987.

BRKAN, Jure, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, Franjevačka teologija Makarska, Makarska, 1997.

KURTOVIĆ MIŠIĆ, Anita – KRSTULOVIĆ DRAGIČEVIĆ, Antonija, *Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti)*, Udžbenici Sveučilišta u Splitu, Split, 2014.

RADIĆ, Ivana, *Sustav maloljetničkih sankcija*, Pravni fakultet, Zagreb, 2016.

ŠKALABRIN, Nikola, *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 2004.

ŠKALABRIN, Nikola, *Postupci*, Đakovo, 2000.

ŠKALABRIN, Nikola, *Uvod u kanonsko pravo*, Đakovo, 1994.

ŠKALABRIN, Nikola, *Zakonik kanonskoga prava, knjiga II. „Božji narod“*, Đakovo, 2009.

VOLAREVIĆ, Marijo, *Društveni nauk Crkve – skripta za studente (ad usum privatum)*, Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2010.

C) Članci:

CARIĆ, Ante – KUSTURA, Ivana, *Sudovi za mladež: ustrojstvo, sastav i nadležnost prema Zakonu o sudovima za mladež*, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16 (2009.) 2, 857-894.

CARIĆ, Ante – KUSTURA, Ivana, Kamo ide hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo? – 1. dio, u: *Zbornik radova Pravnoga fakulteta u Splitu*, 47 (2010.) 3, 605-620.

CARIĆ, Ante – KUSTURA, Ivana, Kamo ide hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo? – 2. dio, u: *Zbornik radova Pravnoga fakulteta u Splitu*, 47 (2010.) 4, 779-820.

ČIŽMIĆ, Jozo, Privremeni zastupnik u parničnom postupku, u: *Zbornik radova Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 36 (2015.) 1, 595-616.

DUENKEL, Frieder, Juvenile justice systems in Europe – reform developments between justice, welfare and „new punitiveness“, u: *Kriminologijos Studijos* (2014.).

GRAZIAN, Francesco, Per uno statuo giuridico del minore nella Chiesa, u: *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 32 (2019.) 1, 10-32.

JAKULJ, Ivan, Pravni položaj Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije, u: *Crkva u svijetu*, 50 (2015.) 3, 478-513.

LALIĆ – LUKAČ, Davorka, Kaznenopravna zaštita djece – uloga stručnjaka izvanpravne struke, u: *Dijete u pravosudnom postupku. Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava. Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*, (2012.).

MARTIN, Thomas O., Minors in Canon Law, u: *Marquette Law Review*, 49 (1965.), 88-107.

MANDIĆ, Sabina – DODIG HUNDRIĆ, Dora – RICIJAŠ, Neven – KUHARIĆ, Mirta, Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 39 (2018.) 3, 1259-1268.

MONTINI, G. Paolo, La difesa dei diritti dei minori in giudizio (can. 1478. §§ 1-3), u: *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 32 (2019.) 1, 47-63.

PETO – KUJUNDŽIĆ, Lana, Dijete kao svjedok, u: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (2004.) 1, 111-118.

PETRAK, Marko, Kanonsko pravo i hrvatski pravni sustav (I). Pravni izvori i pravna načela, u: *Zbornik PFZ*, 70 (2020.) 2-3, 251-286.

PLEIĆ, Marija – VUKUŠIĆ, Ivan, Neka pitanja suradnje države i Katoličke Crkve u području kaznenog prava, u: *Zbornik radova Pravnoga fakulteta u Splitu*, 57 (2020.) 3, 759-781.

ŠIMOVIĆ, Ivan, Utjecaj dobi na poslovnu i parničnu sposobnost, u: *Zbornik PFZ*, 61 (2011.) 5, 1625-1686.

ZEC, Slavko, Pravni temelji prisutnosti i djelovanja Crkve u javnosti u Republici Hrvatskoj, u: *Riječki teološki časopis*, 18 (2010) 2, 387-412.

D) Zakoni i međunarodni dokumenti:

Obiteljski zakon (Narodne novine, 103/15, 98/19).

Ugovor o pravnim pitanjima (Narodne novine, Međunarodni ugovori, 3/1997.).

United Nations standard minimum rules for the administration of juvenile justice, Adopted by General Assembly resolutions, 1985.

United Nations rules for the protection of juveniles deprived of their liberty, Adopted by General Assembly resolutions, 1990.

Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14).

Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, 110/97, 58/99, 112/99, 58/02).

Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (Narodne novine, 113-2823/2012.).

Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine, 111/97, 27/98, 12/02).

E) Web mjesta:

What is the Civil Law?, na: <https://www.law.lsu.edu/clo/civil-law-online/what-is-the-civil-law/> (datum pristupanja 14. 12. 2021.).

Povjerenstvo HBK za zaštitu maloljetnika i ranjivih osoba, na: <https://hbk.hr/pravilnik-o-radui-ustroju-povjerenstva-hbk-za-zastitu-maloljetnika-i-ranjivih-osoba/> (pristup 7.1.2022.).

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Davor Kojić kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra teologije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 2022. g.

Potpis

PROCEDURAL RIGHTS OF MINORS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PROVISIONS OF CANON LAW AND POSITIVE LAWS IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

This paper presents the most important features of the Croatian juvenile justice system and a comparison of the rights of juveniles in court proceedings before civil and ecclesiastical courts. Juveniles – who have a special status in civil law, as evidenced by the example of the Juvenile Courts Act, which is a *lex specialis* for juvenile justice – in court proceedings have guaranteed rights that distinguish proceedings before juvenile courts from regular criminal proceedings, and juvenile offenders, the acts provide treatment tailored to their age and mental development. The aim of this paper is to present and compare the rights of minors in canonical and civil court proceedings guaranteed by the Juvenile Courts Act and the Code of Canon Law (with special emphasis on can. 1478.).

Key words: juveniles, juvenile justice, juvenile courts, canonical proceedings, criminal proceedings, Juvenile Courts Act, Code of Canon Law.